

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до проведення практичних занять
із навчальної дисципліни

«ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА»

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання зі спеціальності 071 – Облік і оподаткування, освітньо-професійні програми «Облік і аудит», «Облік і оподаткування у міжнародному бізнесі», «Фінансово-економічна безпека підприємств»)

Харків
ХНУМГ імені О. М. Бекетова
2023

Методичні рекомендації до проведення практичних занять із навчальної дисципліни «Ділова українська мова» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання зі спеціальності 071 – Облік і оподаткування, освітньо-професійні програми «Облік і аудит», «Облік і оподаткування у міжнародному бізнесі», «Фінансово-економічна безпека підприємств») / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. : О. В. Кір'янова, О. О. Тележкіна. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. – 71 с.

Укладачі: ст. викл. О. В. Кір'янова,
д-р філол. наук, проф. О. О. Тележкіна

Рецензент

О. О. Жигло, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано кафедрою психології, педагогіки та мовної підготовки,
протокол № 8 від 5 травня 2023 р.*

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Змістовий модуль 1.....	5
Тема 1.1 Академічна доброчесність як основа сталого розвитку університету	5
Тема 1.2 Культура усного ділового мовлення	6
Тема 1.3 Нормативність і правильність ділового мовлення.....	10
Змістовий модуль 2.....	13
Тема 2.1 Українська термінологія в професійному спілкуванні.....	13
Тема 2.2 Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні...	15
Тема 2.3 Проблеми перекладу і редагування наукових текстів.....	34
Змістовий модуль 3.....	38
Тема 3.1 Документ як основний вид ділового спілкування.....	38
Тема 3.2 Документація з кадрово-контрактних питань.....	40
Тема 3.3 Довідково-інформаційні документи.....	46
Тема 3.4 Обліково-фінансові документи.....	50
Тема 3.5 Етикет службового листування.....	51
Тексти для перекладу.....	53
Список рекомендованих джерел	67

ВСТУП

Пропоновані методичні рекомендації призначені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання зі спеціальності 071 – Облік і оподаткування освітньо-професійних програм «Облік і аудит», «Облік і оподаткування у міжнародному бізнесі», «Фінансово-економічна безпека підприємств», які вивчають курс «Ділова українська мова».

Їхня мета – допомогти студентам здобути навички практичного застосування теоретичних знань, отриманих під час лекційних занять.

Методичні рекомендації складаються з 12 тем (30 академічних годин), що відповідають змісту робочої програми навчальної дисципліни, і містять навчальні матеріали щодо лексичних, орфографічних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних норм сучасної української літературної мови, а також вправи на вживання термінів, професіоналізмів і фразеологізмів у професійному спілкуванні. Методичні рекомендації також включають завдання на редагування професійних документів і вироблення навичок грамотного писемного ділового мовлення.

Виконання поданих завдань допоможе студентам поглибити знання з ділової української мови та сприятиме формуванню їхньої мовленнєвої культури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕМА 1.1 АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТУ

Вправа 1. Прочитайте ст. 36 Закону України «Про освіту».

Випишіть визначення поняття «академічна доброчесність».

З'ясуйте, у чому полягає дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти.

З'ясуйте, яка академічна відповідальність передбачена за порушення здобувачами вищої освіти принципів академічної доброчесності.

Вправа 2. Запишіть поняття, визначення яких наведені в запропонованому фрагменті.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

– оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

– фальсифікація результатів досліджень, посилань, або будь-яких інших даних, що стосуються освітнього процесу;

– надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;

– використання без відповідного дозволу зовнішніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання;

– надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна чи послуг матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної вигоди в освітньому процесі.

Вправа 3. Прочитайте текст, складіть тезовий план.

Академічна чесність: данина моді чи життєва необхідність?

Як виховати повагу до закону? Як допомогти людині зрозуміти свою роль в суспільстві як громадянина? Як прищепити їй почуття свободи від будь-кого особисто? Саме це складне завдання постає перед педагогічною спільнотою.

Педагогічна наука завжди виступає проти егоїзму. Але саме здоровий егоїзм у ліберальному сенсі цього поняття зараз потрібен новому поколінню, і полягає він у сильному бажанні не залежати ні від кого особисто і бути самодостатнім у межах «правил гри», які визначає закон.

Роль університету у вихованні поваги до закону і віри у власні можливості є визначальною. Саме тут зростає нове покоління національної еліти, яка через декілька років буде приймати основні рішення. Саме від неї буде залежати те, які відносини будуть складатися в економіці, бізнесі та соціальній сфері. Якщо ми маємо за мету створити правове суспільство на зразок європейських та північноамериканських країн – наші молоді фахівці

повинні оволодіти не тільки професійними компетенціями, але й суворо дотримуватися законів, що існують. Досвід академічної нечесності, який часто отримують студенти в наших університетах, – це початковий тренінг на подальше порушення законів.

Чесність не може вижити в атмосфері, в якій нечесність не тільки толерується, але й вітається. Навіть найкращі, інтелектуально незалежні студенти можуть бути дезорієнтовані і страждати в деморалізованому оточенні, коли вони бачать, що успіху в навчанні та дослідженні легше досягти шляхом обману, ніж чесною працею. Відданість академічній чесності має принципово важливе значення для будь-якого відкритого і демократичного суспільства. Вона вимагає, щоб студент, викладач, дослідник почували себе абсолютно вільними від руйнівного впливу академічної корупції та консерватизму. Тільки у такій атмосфері відкритого і чесного висловлення своїх думок можна досягти реального інтелектуального і матеріального прогресу.

Особливістю підходу навчальних закладів демократичних країн Заходу при запровадженні інституційних механізмів боротьби з академічною нечесністю є постановка основного акценту не на покаранні чи дисциплінарних заходах, а на інформаційно-просвітницькій, роз'яснювальній роботі. Головним є прагнення до формування вміння чесно та відповідально працювати з інформацією, культивування у молодій людині поваги до інтелектуальної власності та авторських прав.

Проникнення принципів академічної чесності в освітні заклади слугує передумовою розбудови активної громадянської культури в суспільстві в цілому. Саме практичний аспект виховання здатності приймати правильні, з точки зору етики, рішення закладає основу нових принципів поведінки, прищеплює принципово нову систему цінностей, яка матиме визначальний вплив на формування суспільної і громадянської позиції.

ТЕМА 1.2 КУЛЬТУРА УСНОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Вправа 1. Прочитайте пропонований текст промови учасника Інтелектуального форуму України. Визначте:

- стиль мовлення, у якому написана промова;
- тему доповіді;
- її основну мету;
- композиційні складові промови.

Вправа 2. Випишіть з тексту цитату, яка, на вашу думку, найчіткіше передає зміст доповіді.

Сучасна науково-технічна революція, формування інформаційного суспільства, процеси глобалізації перетворили розум на головну рушійну силу суспільного поступу. Нині інтелектуальний капітал – це найважливіший, я б навіть сказав, єдиний ресурс нації, здатний забезпечити її майбутнє. І зрозуміло, що розбудова економічного потенціалу нашої держави, формування

в Україні громадянського суспільства, духовне зростання залежать передусім від об'єднання зусиль інтелектуальної еліти.

Проте інтелектуальний капітал нації – це не просто сума здобутків яскравих особистостей – політичних і державних діячів, учених, освітян, митців, промисловців. Це складний, багаторівневий феномен. Він потребує постійної підтримки з боку суспільства й держави, дієвого піклування про стан науки, освіти, соціально-культурної сфери. Спільними зусиллями ми повинні подбати про його збереження й розвиток, а головне, – про ефективне використання, широке впровадження інтелектуальних здобутків у практику економічного, суспільно-політичного, духовно-культурного життя. І необхідною умовою для цього є розвиток безпосередніх зв'язків інтелектуальних осередків – науково-технічних, культурно-освітніх – із владними структурами й громадсько-політичними організаціями.

Заради забезпечення національних інтересів ми повинні об'єднати нашу енергію, наші прагнення й наші творчі можливості. Маємо взяти на озброєння перевірені практикою громадські форми цієї відповідальної роботи й формувати нові підходи, як того вимагає час.

Із задоволенням зазначу, що протягом останніх років на арену суспільно-політичного життя сміливо вийшло нове покоління патріотично налаштованих людей, які завдяки своєму інтелекту та діловим якостям не лише утвердилися як яскраві особистості, а й прокладають нові шляхи суспільного поступу. З'явилися також нові для нашого суспільства громадські організації, які почали відігравати вагомий роль у підтримці та розвитку науки, освіти й культури в нашій країні. Серед них – Фонд інтелектуальної співпраці «Україна ХХІ століття», який виступив головним ініціатором нашої сьогоднішньої зустрічі.

Упевнений, що наша робота стане важливим кроком у єднанні потенціалів влади і української інтелектуальної еліти заради єдиної справи, на благо Батьківщини *(За Б. Патоном)*.

Вправа 3. Прокоментуйте наведене висловлювання.

Промова – це подорож з певною метою, і шлях цей необхідно нанести на карту. Людина, яка вирушає невідомо куди, зазвичай, там врешті-решт і опиняється *(Д. Карнегі)*.

У голові в нього був справжній вінегрет, і такий самий вигляд мало те, чим він нас приголомшував. Спочатку він подав морозиво, а після нього – суп. Наступними стравами виявилися риба й горіхи *(Д. Карнегі)*.

Вправа 4. На семінарі з дисципліни «Мікроекономіка» ви отримали завдання: підготувати доповідь на тему «Роль реклами для диференціації продукту». Складіть вступ і висновки до цієї промови.

Вправа 5. Ознайомтеся з пропонованим уривком. Доповніть наведений текст так, щоб у вас склалася цілісна завершена промова. Підготуйтеся до її виголошення перед аудиторією.

Менеджмент якості

Сучасні соціально-економічні умови загострили кризу управління виробництвом, а формування нового конкурентного середовища змусило керівників промислових підприємств знову звернути увагу на ефективність і якість товарів, що виробляються, і послуг, що надаються.

Між такими категоріями управління, як ефективність і якість існує пряма залежність. Якість виробленого продукту збільшує частку ринку підприємства, допомагає вистояти в конкурентному середовищі, сприяє зменшенню витрат і підвищенню рівня ефективності всього виробництва (*За О. В. Єліним*).

Вправа 6. Підготуйте промову, враховуючи основні принципи її складання й вимоги до структури таких текстів:

- «Методологічні засади мікроекономіки»;
- «Корисність. загальна і гранична корисність»;
- «Кардиналістська (кількісна) теорія корисності»;
- «Ординалістська (порядкова) теорія корисності».

Підготуйтеся до виголошення складеної промови перед аудиторією. Урахуйте вимоги й правила виголошення промов.

Вправа 7. Напишіть, наскільки важливими, цінними для вас є наведені нижче висловлювання про мову, її роль у подальшій професійній діяльності:

А. Чудова думка втрачає всю свою цінність, коли вона погано висловлена (*Вольтер*).

Б. Навчатися гарної, спокійної, інтелігентної мови треба довго й уважно, прислуховуючись, помічаючи, читаючи, вивчаючи (*Д. Лихачов*).

Вправа 8. Прочитайте наведений текст. Прокоментуйте, чи достатньо аргументована думка автора; чи варто майбутньому фахівцеві взяти на озброєння такий риторичний прийом; чи є контраргументи.

*Жарти, гумор як більш дієвий засіб досягнення мети,
ніж погроза та її мовне забезпечення*

Певен, ви помічали, що тонкий гумор або жартівливі натяки надають навіть «важким» темам легкого, невимушеного характеру, створюють дружню атмосферу чи доброзичливо-критичний настрій у людей. Це безвідмовний спосіб обеззброювати людину у той самий момент, коли вона готова роздушити вас. У свою чергу, різкі, дошкульні висловлювання на адресу присутніх чи відсутніх, висміювання певних вад оточуючих людей, що дуже поширене серед працівників преси та політиків, призводить до напруженості у взаєминах, і, оскільки зачіпає почуття, може згубно позначитися на подальшому спілкуванні. Тому гумор, анекдоти повинні бути виваженими, доречними, невульгарними, до того ж вони мають супроводжувати розмову з безпосередністю й невимушеністю.

Чемна людина, яка володіє мистецтвом дотепності, не висміюватиме присутніх і не глузуватиме з їхніх вад. Справді, не досить бути дотепним. За Андре Моруа, слід бути вельми дотепним, щоб не стати надміру дотепним. До

того ж гумор свідчить про людську гідність, стверджує перевагу людини над обставинами.

Принагідно згадаємо про одну з характерних рис ментальності українців – «тонкий український гумор». Саме завдяки цьому оптимістично-скептичному погляду на життя українець помічає і, як правило, пробачає іншим певні природні та набуті вади людської натури.

В одному з московських видань початку ХХ століття під назвою «Україна та українці» також стверджується, що «характерною рисою малороса служить природжена насмішкуватість, яка не покидає його і в найтяжчі хвилини», до того ж він не тільки кепкує над іншими, але й над самим собою, незважаючи інколи на надто сумне становище. Та якщо людина здатна сміятися над власними невдачами та бідами, глузувати з примхливої долі, то вона до кінця своїх днів зберігатиме гарний настрій, ще й сіятиме між людьми злагоду (*Із журналу*).

Вправа 9. Прочитайте та перекладіть текст. Чи можна стверджувати, що кожна людина має власний мовленнєвий портрет? Аргументуйте відповідь.

Характеристика собеседника по его манере говорить

Слушая собеседника, мы размышляем над тем, как он говорит, ищем подтекст в его речи, а потом уже анализируем смысл сказанного. Значит, голос и манера говорить содержат для внимательного слушателя первичную, незамаскированную информацию о деловом партнере.

Скорость речи соответствует темпераменту, темпу жизни человека, ее трудно изменить. Оживленная, бойкая, вплоть до торопливой, манера говорить характерна для уверенного в себе человека; спокойная, медлительная – для рассудительного, спокойного, основательного человека, а заметные колебания скорости речи – для недостаточно уравновешенного. Громкость речи в целом служит показателем жизненной энергии и уверенности в себе, а нечеткое, расплывчатое произношение – проявление внутренне неуважительной позиции по отношению к своему собеседнику (он даже не заботится о том, чтобы другим было легко его слышать).

Практика делового общения показывает: человек, который хочет быть убедительным, говорит медленно и в низкой тональности в рамках естественного диапазона своего голоса.

О многом говорит окраска голоса: металлическое звучание – энергичность и твердость собеседника, монотонность – скрытность, робость, а «масляный» голос говорит о лишь изображаемой дружественности; ритмические колебания высоты тона характеризуют уравновешенного, способного человека.

Мудрецы в старину по голосу могли определить черты характера. А в интонацию можно вложить такую информацию, какую не всегда легко передать словами. Шутя говорят: «Есть люди, которых можно слушать, есть люди, каких нельзя слушать, и люди, каких нельзя не слушать» (*С. Дерябо, В. Ясвин «Гроссмейстер общения»*).

ТЕМА 1.3 НОРМАТИВНІСТЬ І ПРАВИЛЬНІСТЬ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Вправа 1. Прочитайте наведений текст. Визначте, які норми були порушені під час його укладання. Випишіть фрагменти тексту, в яких допущено помилки, виправивши їх.

Фондовіддача – це узагальнений показник використання всієї сукупності основних засобів. Чим він вищий, тим більш ефективніше вони використовуються, низький показник свідчить про недостатній об'єм продажів або про дуже високий рівень вкладень капіталу. Його величина в значній мірі залежить від особливостей галузі, методів нарахування амортизації, оцінки активів і інших показників.

На показник фондовіддачі, який відображає зв'язок між засобами праці та виробленої за їх допомогою продукції, впливають з одного боку, зміна об'єму і структури основного капіталу, його вартості, рівня екстенсивного та інтенсивного використання, з другого – зміни цін, об'єму та структури продукції, частка спеціалізації та кооперування виробництва. Комплекс заходів по підвищенню фондовіддачі, який розробляється на всіх рівнях управління, повинен забезпечувати ріст об'ємів виробництва за рахунок більш повнішого використання внутрішньогосподарських резервів, машин і обладнання, підвищення їх змінності та продуктивності, ліквідації простоїв, зменшення термінів освоєння виробничих потужностей. У всіх галузях виробництва, на кожному підприємстві і робочому місці є значні резерви покращення використання основних фондів і особливо їх активної частини. Реалізація резервів визначає випуск продукції з найменшими витратами засобів виробництва на кожен її одиницю, в повному об'ємі при меншій кількості виробничих фондів. Слід мати на увазі, що фондовіддача може бути там, де основні засоби більш зношені.

Вправа 2. Запишіть одним словом назви осіб, які виконують певні функції, дії; обіймають певні посади. Особа, що:

- надає консультацію;
- постачає товари;
- займається бізнесом;
- захищає інтереси;
- звертається з позовом до суду.

Вправа 3. Згрупуйте пропоновані іменники за особливостями вираження їхньої числової форми. Запишіть їх у відповідні колонки. Від іменників, які можуть мати обидві форми числа, але наведені в однині, утворіть множинну форму.

Сальдо, фахівець, відділ, франшиза, суперечка, транзит, аукціон, рентинг, система, контологія, імпортер, клієнтура, директива, реекспорт, напрям, синхро-маркетинг, споживач, директ-костинг, претензія, логіємологія,

резидент, ярлик, геджування, сировина, ажіотаж, посередник, контингент, зв'язок.

Вправа 4. Утворіть від наведених сполучень слів складні прикметники. Запишіть утворені слова відповідно до правил правопису.

Плановий і фінансовий, середній строк, зовнішня економіка, соціальний і економічний, інженерний та економічний, зовнішня торгівля, відрядний і преміальний, внутрішній і господарський, операційний і результатний, контрольний і касовий, організаційний і технічний, нормативний і правовий, прибутковий і видатковий, розрахунковий і платіжний.

Вправа 5. Доберіть до наведених іменників відповідні прикметники, надавши їм потрібної граматичної форми. Складіть три речення з різними словосполученнями (за вибором).

Іменники: капітал, інвестиції, звітність, баланс, дохід, документ, вартість, активи, компанія.

Прикметники: власний, фінансовий, бухгалтерський, матеріальний, валовий, безгрошовий, балансовий, ліквідний, холдинговий, ринковий, відчутний, лізинговий, сальдовий, сукупний, обов'язковий, статутний, капітальний, державний, односторонній, емісійний, безтоварний, первісний, оборотний, страховий, гарантійний, поточний, внутрішній, залишковий, монетарний, консалтинговий, додатковий, іноземний, податковий, перспективний, маржинальний, галузевий, основний, портфельний, статистичний, зовнішній, номінальний, розподільчий, інвестиційний, нематеріальний, дилінговий, пайовий, прямий, управлінський, доброякісний, національний, офшорний, ліквідаційний, чистий, пробний.

Вправа 6. Перекладіть подані речення і запишіть їх. Підкресліть ужиті займенники і визначте їхній значеннєвий розряд і відмінкову форму:

1. Проект направлен на выпуск новых видов продукции, улучшение ее качества в соответствии со стандартами GMP, совершенствование технологии производства, повышение производительности труда.

2. Для качественной характеристики оборотных активов используются такие показатели: коэффициент обеспеченности ликвидными активами, который отражает долю оборотных активов в общей сумме хозяйственных средств предприятия и коэффициент отвлечения оборотных активов в запасы.

3. Планово-экономический отдел состоит из двух человек: экономиста по калькулированию и экономиста, которые находятся в подчинении финансового директора.

4. Целью финансового анализа является объективная оценка финансового состояния предприятия на основе системы ключевых показателей, определяющие границы его финансовой стойкости, и оценка перспективных изменений его финансового положения.

5. В структуре активов доля оборотных и необоротных активов возросла незначительно, при этом длительность операционного цикла в 2020 году равняется 250 дней.

6. В нашем случае наблюдается негативная тенденция.

7. Прошу Вас во всех документах указывать вышеперечисленные изменения в реквизитах нашей компании.

8. Контроль за исполнением настоящего приказа оставляю за собой.

Вправа 7. Відредагуйте наведені речення. Запишіть правильний варіант, позначаючи всі вжиті числівники словами, а графічні скорочення – повністю:

1. З урахуванням міжнародного досвіду і згідно висновків фахівців на одного робітника повинна припадати наступна площа: якщо працює до трьох робітників – по 5 м²; при кількості від 3 до 5 робітників – по 4 м²; од 5 і більше робітників – по 3,25 м².

2. Склад № 1 є більш віддаленим від офісу на 10 км, на відміну від першого, це є не зовсім зручно.

3. Основна тривалість робітничого дня водія – 8 год. Мінімальний робітничий день – 6 год. Штраф за транспортні засоби, що працюють менше 6 год, складає: по власних машинах – 50 грн в день, по найманих машинах – 75 грн в день.

4. Грузомісткість власного транспорту складає 120 одиниць вантажу (коробка), найманого – 150 одиниць.

5. Умовно змінні затрати визначаються удільною вартістю 1 км пробіга, що для власного транспорту складає 0,5 грн/км.

6. Як що транспортний засіб (власний чи найманий) відправлено в поїздку з меншою установленим мінімумом кількістю вантажа (90 вантажних одениць), то варто враховувати суму штрафу в розмірі 12 грн за кожен недовантажину оденицю (ни залежно від приналежності транспортного засоба).

7. Як що довжина маршрута вимагає, щоб водій провів за кирмом автомобілю понад 5,5 год, тобто понад 110 км, то до його робітничого часу треба додати 30 хв для перериву.

8. Час роботи машини на маршруті, в понеділок складає: 387 хв, 30 хв перериву та 75 хв на розгрузку за першим маршрутом, та 93 хв проїзду, 30 хв. На погрузку, 75 хв розгрузку та 30 хв перерви за другим маршрутом.

9. Основний робітничий день водіїв 8 год, включаючи можливий перерив шляху. Понад цей час до максимально дозволеної кількості годин (11 год) наднормативна робота розраховується з точністю до хвилини й оплачується за розцінками 15 грн в годину (0,25 грн в хв).

10. Розмір франшізи за договорами страхівки від перерв у виробничій діяльності як правило становить 3–10 днів.

Вправа 8. Перекладіть пропоновані дієприкметники українською мовою. Із перекладеними словами складіть словосполучення.

Автоматизированный, консолидированный, распределяющий, унифицированный, фальсифицированный, налогооблагаемый, амортизирующий, идентифицированный, сертифицированный, кодированный, нормированный, непредвиденный, запланированный, составляющий, интегрирующий.

Вправа 9. Перекладіть наведені сполучення українською мовою. Зверніть увагу на форми дієприслівників.

Определяя уровень, планируя процесс, обеспечив условия, рассматривая группы, выделив область знаний, подчеркнув важность, совмещая обязанности, оказывая влияние, осуществляя план, дополнив определение, прибегнув к помощи, финансируя проект, ознакомившись со статистикой, смоделировав схему, воспроизводя информацию.

Вправа 10. Відредагуйте словосполучення. Зверніть увагу на вживання прийменників. Запишіть правильний варіант.

Відповідати по бажанню, у відміну від тебе, по проханню старости, незважаючи обставини, по домовленості, всупереч негараздів, на протязі 20 років, по підрахунках, згідно наказу, відповідно з розпорядженням.

Вправа 11. Перекладіть сполучення українською мовою. Установіть відповідність прийменників у російській та українській мовах.

Материалы по вопросам экономики, к началу года, по заказу, за дальностью расстояния, специалист по привлечению клиентов, по выходным дням, комиссия по рассмотрению вопросов, на протяжении недели, в алфавитном порядке, по вопросам коммерческой торговли, по вине сотрудника, сообщит по телефаксу, в трех километрах, заказы просим высылать по адресу, агент по снабжению, по принципам рыночной экономики, на следующий день, специалист по делопроизводству, консультант по налогам.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ТЕМА 2.1 УКРАЇНСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Вправа 1. Доберіть терміни до запропонованих визначень.

Продовження строку чинності договору, угоди, векселя; головна книга в бухгалтерії; керівник, директор, завідувач, адміністратор, найманий професійний керуючий, який не є власником фірми; комерційний посередник; представник установи, який виконує ділові доручення; обмін товарами на рівну суму між фірмами різних країн, що проводиться на безвалютній основі.

Вправа 2. Прочитайте текст, виправте терміни, вжиті в невластивому для них значенні.

Законодавче закріплення української мови як державної ставить перед вищими України завдання підготувати народну еліту, яка б добре володіла українською мовою і забезпечувала успішний розвиток нації. Нові мотиви вимагають особливого підходу визначення змісту мовних знань і вмінь з української мови професійного спілкування. В Україні єдиною офіційною мовою має бути лише українська мова (це закріплено у Конституції України), адже лише вона найліпше пристосована до українського менталітету, способу мислення, природного оточення. Без знання державної мови сьогодні неможливо стати добрим громадянином, патріотом України, її захисником.

Вправа 3. Уважно прочитайте текст. Випишіть загальнонаукові й вузькоспеціальні терміни.

Соціальна комунікативна компетентність керівника органу державної влади на нинішньому етапі набуває цілком нового змісту. Це викликано потребою розробляти нові методики навчання відповідно до технологій комунікації управління, якими б володів керівник у галузях етичних вимог демократії, відкритості публічної сфери, свободи ЗМІ, забезпечення національних інтересів тощо. Водночас, особистість керівника органу державної влади має відповідати очікуванням громадськості та забезпечувати довіру суспільства та громадян до державної служби, сприяти реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Соціальна комунікативна особистість керівника органу державної влади – це не просто особистість професіонала. Якщо брати до уваги комунікативний аспект, то мовленню професіоналів властива комунікативна замкненість, адресованість «утаємнеченим». Однак, соціальна комунікація керівника органу державної влади має суспільну значимість, зумовлену функціями державної служби: адже це мова, якою говорить влада.

Комунікація – один з найважливіших способів концептуалізації та усвідомлення і розуміння дійсності; мовлення, як і комунікація загалом, більш чи менш явно відображає структуру соціально-політичної влади у певному суспільстві, і від її ефективності залежить, чи громадяни пристають на її бік.

Ключовою формою розвитку комунікативної компетентності комунікації керівника органу державної влади є публічна сфера, яка тісно пов'язана зі становленням громадянського суспільства (*Із посібника*).

Вправа 4. З'ясуйте значення слів. Чи є серед них терміни?

Адреса – адрес, кампанія – компанія, продуманий – придуманий, ідеальний – ідеалістичний, матеріальний – матеріалістичний, музичний – музикальний, фамільний – фамільярний, язикатий – язиковий, чорновий – чорнявий.

Вправа 5. Запишіть українські відповідники до слів, поставте наголос, поясніть правопис.

Бессодержательный, бесконечный, безмолвный, бесспорный, безусловный, безошибочный, безропотный, безоговорочный, безнаказанный,

безумолчний (несмолкаемый), без мала (малого), беспрепятственный, безличный.

Вправа 6. Складіть діалог виробничої тематики, насичений вашою фаховою термінологією.

Вправа 7. Доберіть українські відповідники до слів іншомовного походження.

Девальвація, екстравагантний, дилетант, електорат, дикція, інваріантний, еволюція, інгредієнт, егіда, інертний, екземпляр, ініціатива, екіпіровка, інкримінувати.

Вправа 8. Складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію.

ТЕМА 2.2 НАУКОВИЙ СТИЛЬ І ЙОГО ЗАСОБИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Вправа 1. Уважно прочитайте запропонований уривок, сформулюйте основну думку. Визначте функціональний стиль і підстиль, у яких реалізований запропонований уривок.

В одній із розвідок читаємо: «У зв'язку з тим, що корінний етнос формується дуже тривалий час в однорідному природному середовищі, між ним і цим середовищем встановлюється гармонія. Кліматичні умови, неповторні навколишні ландшафти, особливості рослинного і тваринного світу, гравітаційного та магнітного полів, геохімія підгрунтя, ґрунту, поверхневих та підземних вод – все це значною мірою впливає на фізичні та психічні властивості етносу, його соціотип, мову, мелос, традиції. Чим глибший етнічний родовід має людина, тим комфортніше відчуває себе на своїй батьківщині, менше хворіє, має більшу життєву енергію тощо». Литовські вчені дослідили, що складена геофізиками карта електромагнітних полів на території їх держави накладається на карту литовських діалектів з точністю до одного кілометра. Ідея, спочатку тільки філософсько-поетична, закріплюється в науці як аксіома: мова своєрідно «прописана» в цілком певному земному просторі, закріплює людину в певних часово-просторових рамках. Отже, звукова мова має надзвичайно важливе значення – на жаль, ще не зовсім усвідомлене, – в активізації біоритмів національного інстинкту, у зміщенні психофізичної структури національного типу, у мобілізації суспільства на основі етнонаціоналізму (О. Сербенська *«Культура усного мовлення»*).

Вправа 2. Доберіть і запишіть текст професійного спрямування на 100–120 слів, реалізованого в межах наукового стилю, зазначте автора і джерело.

Визначте, до якого підстилю належить текст.

Проаналізуйте дібраний вами текст за мовними засобами, а саме: знайдіть книжні слова, терміни, професіоналізми чи стійкі сполуки слів.

Вправа 3. Уважно прочитайте пропонований текст. Поетапно складіть і запишіть різні види планів (питальний, називний (простий, складний), цитатний, тезовий) до наведеного тексту.

Михайло Іванович Туган-Барановський

Український економіст-мислитель світової слави народився 8 (21) січня 1865 р. у дворянській родині в селі Солониківка Куп'янського повіту на Харківщині. Вихованням сина займалася переважно мати, яка мала музикальні здібності, ніжну душу і прагнула, щоб її діти були видатними особистостями. Отримавши початкову освіту в домашніх умовах, середню освіту М. І. Туган-Барановський здобував у 1-й Київській та в 2-й Харківській гімназіях. За свідченнями сучасників, особливу світоглядну роль відіграло його навчання в Київській гімназії з її національно-демократичними традиціями.

У 1884 р. майбутній учений вступив до Харківського університету на фізико-математичний факультет, де спостерігалися відверті прояви українського волелюбства, яке жорстоко переслідувалося імперськими чиновниками. У студентські роки М. І. Туган-Барановський, як він пізніше зізнався, був українським патріотом, за що й був відрахований з університету, який довелося закінчувати екстерном, щоправда, на двох факультетах – фізико-математичному та юридичному.

Уже студентом М. І. Туган-Барановський обрав предметом своїх досліджень економіку. Результатом цих досліджень стала праця «Учення про граничну корисність господарських благ як причину їх цінності», опублікована 1890 р. в московському журналі «Юридический вестник». Вона свідчила про те, що з'явився молодий талановитий учений, який здійснив синтез трудової теорії і теорії граничності, вивівши економічну науку з глухого кута.

Щоб збагнути сенс наукового новаторства Туган-Барановського, потрібно нагадати, що наприкінці ХІХ ст. провідним були, з одного боку, трудова теорія вартості, основи якої заклали економісти-класики А. Сміт і Д. Рікардо і яку К. Маркс довів до абсурду, з іншого, – запропонована К. Менгером теорія граничної корисності. Ці теорії перебували в антагонізмі. Його усунув український економіст.

Молодий український учений довів, що теорія Д. Рікардо чи К. Маркса і теорія К. Менгера взаємодоповнюються: «Менгер і його школа дослідили суб'єктивні причини цінності, Рікардо і його послідовники – об'єктивні», – такий висновок зробив Туган-Барановський.

Здійснений ним синтез, здавалося б, двох протилежних теорій започатковував новий етап розвитку науки, якою була політична економія. Водночас такий синтез запропонував англійський економіст А. Маршалл. Однак його український ровесник, на думку окремих дослідників, здійснив цей синтез із більшою глибиною і науковою естетичністю: наукова глибина й оригінальність притаманні всім дослідженням Туган-Барановського. 1894 р. опублікував магістерську дисертацію «Промислові кризи в сучасній Англії, їх

причини і близький вплив на народне життя», що вже на початку ХХ ст. стала науковим бестселером в економічній літературі Європи.

Український економіст, спираючись на всебічний аналіз англійських економічних криз протягом століття, застосував новаторські критерії, оцінки й підходи. Економічні кризи – це таємниче явище капіталізму, їх аналізом займалися багато економістів, у тому числі й К. Маркс. Однак цей аналіз був часто однобічним або виходив із певної доктрини. Щодо Туган-Барановського, то при вивченні економічних криз він вдало поєднав знання з економічної теорії, економічної історії та історії економічної думки. Дослідник проаналізував історію економічних криз, теорію криз і теорію ринку. Тільки в цій триєдності, казав економіст, можна зрозуміти природу економічних циклів, розглядаючи їх крізь призму виробництва, розподілу, обміну й споживання. Нехтування цією триєдністю перешкодило більшості економістів з'ясувати проблеми криз та економічної кон'юнктури.

На основі аналізу економічних криз Туган-Барановський зробив низку фундаментальних для науки й практики висновків. Один із них полягає в можливості «розширення суспільного виробництва при одночасному скороченні суспільного споживання без будь-якого порушення рівноваги між суспільною пропозицією й суспільним попитом».

Щоб збагнути наукову і політичну значущість цього висновку, потрібно нагадати, що на той час марксистичні й соціалістичні доктринери пророкували крах капіталізму, спираючись на «Капітал» К. Маркса, згідно з яким вузькість капіталістичного ринку, спричинена недоспоживанням пролетаріату, призведе до краху капіталістичної системи. Ці утопічні доктрини спростував Туган-Барановський, який твердив: «Капіталістичне господарство не піддається розвалу навіть при величезному абсолютному скороченні народного споживання. Неминучість краху капіталістичного способу виробництва внаслідок недостатності ринку – цей символ віри не тільки «ортодоксів», але, очевидно, деяких «ревізіоністів» – виявляється звичайнісінькою фантазією».

Нині, на початку ХХІ ст., після того, як численні народи, зокрема український, пережили жорстокі експерименти тоталітаризму, наведені слова Туган-Барановського можна вважати справжнім пророцтвом. На межі ХІХ–ХХ століть, коли марксодокси чекали краху капіталізму, висновки економіста-мислителя були піддані активній критиці. І в тому немає нічого дивного, бо український економіст зняв із п'єдесталу К. Маркса і Ф. Енгельса, довів утопічність їхньої доктрини. Якби український народ пішов за голосом М. І. Туган-Барановського, то його шлях у ХХ ст. не був би таким жертвним, а Україна не стала б лабораторією більшовицьких експериментів.

Своєю теорією криз учений заклав основи інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку, обґрунтував роль держави в керуванні економікою. Ці та інші новаторські підходи сприяли популярності теорії економічних криз Туган-Барановського. Його магістерська дисертація, перекладена німецькою та англійською мовами, стала доступною для західноєвропейських економістів.

На її основі формувалася нова наукова школа економістів, яку у ХХ ст. найповніше представляли австрійсько-американський учений Й. Шумпетер і російський економіст М. Кондратьєв. Останній був студентом Туган-Барановського в Петербурзькому політехнічному інституті. Про це нині мало знають українські економісти, а деякі з них мають тенденцію цей факт замовчувати. Очевидно, дехто досі не може пробачити Туган-Барановському його нещадну критику економічних доктрин марксизму. До речі, австрійський соціаліст К. Каутський уважав Туган-Барановського найглибшим критиком теорії К. Маркса і Ф. Енгельса, назвавши їхній науковий метод діалектичною метафізикою.

Новаторський почерк економіста-класика позначився на всіх його працях. Професор Київського університету М. Столяров ще у 1902 р. довів, що Туган-Барановський підняв економічну науку до рівня теоретичної фізики. Потужний теоретичний потенціал, закладений у його «Соціальній теорії розподілу», яка з'явилася 1913 р. російською і німецькою мовами, здобула позитивний відгук у працях відомих економістів, зокрема Є. Бем-Баверка. Водночас ця теорія викликала критику марксодоксів, бо вона заперечувала концепцію експлуатації пролетаріату.

У пошуках соціального ідеалу майбутнього Туган-Барановський прискіпливо вивчав теорію й практику кооперативного руху, який на початку ХХ ст. мав яскраві здобутки в Україні. Це підтвердили кооперативні з'їзди у Львові (1909 р.) та Києві (1913 р.). У 1916 р. учений видав монографію «Соціальні основи кооперації», яка незабаром стала хрестоматійною і була перекладена багатьма мовами світу. Тож Туган-Барановського можна вважати класиком кооперативної теорії, а водночас організатором кооперативної освіти в Україні. 1918 р. він видавав журнал «Українська кооперація» – найкраще кооперативне видання у світі, на сторінках якого друкувалися розроблені вченим програми з кооперативної освіти.

У період Першої світової війни Туган-Барановський активно досліджував проблеми грошей, грошового обігу та фінансів. Результатом цих досліджень була його праця «Паперові гроші і метал», перевидана в Одесі 1919 р. Узагальнюючи досвід багатьох країн, він піддав науковій критиці теорії грошей своїх попередників, розкрив причини інфляції, вказав на засоби й методи державного регулювання грошового обігу. Учений запропонував свою кон'юнктурну теорію грошей, пов'язуючи її з економічною кон'юнктурою й економічним циклом. Він обґрунтував теорію й умови демонетизації грошового обігу, яка була реалізована в 1976 році.

Новаторська теорія грошей, грошового обігу та грошової політики Туган-Барановського була сприйнята західними економістами, зокрема Дж. Кейнсом, який зізнавався, що йому імponує теорія українського вченого. Дж. Кейнс у своїх запозиченнях був набагато чеснішим від Й. Шумпетера, який використовував наукові ідеї Туган-Барановського за посередництвом праць А. Шпітгофа. Це варто мати на увазі, з'ясовуючи наукові новації Туган-Барановського, вплив яких позначився на всіх напрямках економічної думки світу у ХХ ст. Цей вплив не подолано досі.

Він позначився і на розвитку наукознавства завдяки посмертній публікації Туган-Барановського «Вплив ідей політичної економії на природознавство і філософію». У цій праці дане новаторське трактування наукового знання, його системності та взаємозалежності окремих наук, які в сукупності відображають цілісність реального світу. Методологічний підхід Туган-Барановського до моделювання цілісного наукового знання характеризується великим практичним наповненням.

Наведені факти переконливо свідчать про світове значення наукових відкриттів українського економіста, чії праці неодноразово перевидавалися (Ізраїль, 1936 р.; Великобританія, 1954 р.; ФРН, 1969 р.; Японія, 1973 р.).

М. І. Туган-Барановський був міністром економіки Центральної Ради в 1917–1918 рр., він був серед співзасновників Української академії наук, склав соціально-економічну програму її діяльності, уперше в системі академії заснував інститут економічної кон'юнктури, інститут демографії, кафедру економіки України. Учений працював деканом юридичного факультету й завідувачем кафедри політекономії Київського університету. На всіх цих посадах Туган-Барановський відверто демонстрував свій український патріотизм. Він помер у січні 1919 р. у поїзді на шляху Київ – Одеса. У складі урядової делегації УНР він їхав до Парижа на мирну конференцію.

Свій творчий доробок М. І. Туган-Барановський віддав українському народові й усьому цивілізованому людству. Це зобов'язує нас гідно вшанувати й увічнити його ім'я в назвах академічних установ, вищих наукових закладів, площ, вулиць, зокрема в Харкові, Києві, Куп'янську. Давно назріла потреба й видати твори вченого українською мовою та встановити меморіальні знаки в місцях його перебування (За С. Злупко).

Вправа 4. Ознайомившись із наведеною статтею, складіть тези прочитаного.

Наукова творчість як феномен людської діяльності

Пізнання власне науки є без перебільшення однією з найбільш інтригуючих проблем пізнання. Утім, останнім часом дедалі менше з'являється публікацій з питань евристики, психології, соціології та методології наукової творчості, покликаних допомогти проникнути в її «механізми». Щоправда, в Україні видавалися окремі праці, присвячені проблемам творчості (Б. В. Новиков, О. К. Чаплигін), а також дослідження з гносеології (С. Б. Кримський, М. В. Попович, П. Ф. Йолон, І. З. Цехмістрова). Але як перші, так і другі стосуються загальних питань наукової творчості, а не конкретних евристик підвищення ефективності творчої діяльності. Тому значний інтерес становить рецензована книга, автор якої ініціює всебічний розгляд проблем психології науки.

Дослідник розглядає важливий аспект наукознавчої проблематики – особливості творчої праці в науці і безпосередній вплив на цей процес особистості вченого та його діяльності в наукових групах, наукових спільнотах, а також у суспільстві загалом.

Обравши соціально-психологічний аспект для аналізу окресленого кола питань, автор удається до структуризаційного підходу. Системності уявлення про сучасну психологію науки він досягає передусім завдяки застосуванню нової моделі соціально-психологічного знання. Вона має шість рівнів: внутрішньоособистісний, рівень особистості вченого, малої наукової групи, наукової організації, наукової спільноти, суспільства. Вектор дослідження зорієнтований від особистості до суспільства, тобто в напрямі зростання соціальності об'єкта.

Важливим аспектом дослідження соціально-психологічного знання про науку став аналіз його стадійної структури. Основними компонентами наукової діяльності, незмінними стосовно її рівнів, є, на думку дослідника, інформаційна підготовка, генерування, перевірка, оформлення й поширення наукових ідей. У книзі також показано специфіку прояву цих стадій на кожному рівні. На стадійну структуру розвитку ідеї впливають різноманітні соціально-психологічні процеси: знання «знімається» з об'єктів, і тому воно об'єктне й об'єктивне, але водночас знання соціально сконструйоване й трансформується під час сприймання, оцінювання, осмислення.

Автор аналізує існуючі погляди на проблему як у російськомовній, так і в англійській літературі. Феноменологічний метод дав змогу представити різні стани психології, соціології, інші чинники творчості вченого, які виявилися в тому чи тому науковому дослідженні. Величезна кількість конкретних прикладів увиразнює для читача всю складність і нелінійність творчого процесу діяльності вченого на рівні особистісного мислення, пізнавальної діяльності в наукових спільнотах чи в національному масштабі. Зокрема, частина, присвячена стану науки в сучасному російському суспільстві, де розкривається вплив ментальності на розвиток науки, є одним з найцікавіших розділів книги.

Унаочненню теоретичних побудов автора сприяють подані після кожного розділу таблиці, які акумулюють значний обсяг представленої в ньому інформації.

Рецензована праця, без сумніву, буде корисною для студентів і молодих дослідників, які прагнуть присвятити своє життя науці. Водночас усім своїм змістом книга переконує: навчитися науково-творчій діяльності за підручниками неможливо, бо творчість завжди має особистісні риси. Вона унікальна як феномен людської діяльності.

Автор акцентує увагу й на необхідності забезпечити підтримку людям науки, створювати такий соціально-психологічний клімат, який сприяв би науковому розквіту, що стане потужним імпульсом для розквіту суспільства загалом. Адже нині наука є головним важелем цивілізаційного прогресу. Зрозуміло, чому з такою гіркотою звертається автор до читача в передмові: «Наука в сучасному суспільстві нагадує знедоленого батька, чадо якого, змужнівши та розбагатівши, забуло, кому воно зобов'язане життям та благополуччям». Ці слова характеризують передусім ситуацію в Росії, але печальна метафора відповідає стану науки і в Україні та в інших країнах пострадянського простору.

Щодо кожної книги, якою б цікавою вона не була, завжди виникають певні зауваження, побажання. На наш погляд, у роботі, присвяченій соціальній психології науки, варто було б розглянути питання особистісного рівня творчості вченого в контексті умов глобалізації, сучасних інформаційних потоків, а також звернути увагу на так звану проблему «інтелектуального капіталу» тощо. Загалом же книга А. В. Юрєвича – важливий внесок у сучасне наукознавство. Адже вона не лише глибоко та всебічно розкриває низку важливих проблем, а й ставить нові запитання (*За Л. Рижко*).

Вправа 5. Ознайомтеся з пропонованою статтею. За результатами прочитання складіть:

- А) конспект-схему наведеного тексту;
- б) реферат-резюме поданої статті;
- в) реферат-конспект пропонованого матеріалу.

*Федір Матвієнко-Гарнага –
видатний український економіко-географ і економіст*

Постать ученого Федора Матвієнка-Гарнаги маловідома або й зовсім невідома сьогоднішньому поколінню. Пройшовши через складні історичні обставини життя і творчої діяльності, Ф. Т. Матвієнко-Гарнага залишив велику економіко-географічну спадщину, яка потребує ґрунтовного вивчення й узагальнення.

Життєвий шлях і науковий доробок Ф. Матвієнка-Гарнаги зовсім не досліджені. Нам відомі деякі монографії й статті вченого, присвячені проблемам теорії економіко-географічної науки, дослідження з економічної географії українських земель, а також актуальних проблем економічного розвитку України. Значним є внесок ученого в утвердження й розвиток географічної освіти в Україні. У 1929 р. він написав у Харкові й опублікував в Одесі навчальний посібник для вищих шкіл «Нариси з економічної географії України», а в 1930 р. в Харкові учений підготував до друку і видав посібник «Краєзнавство і краєзнавча робота».

В Україні немає наукових досліджень, присвячених вивченню життєвого шляху й творчого доробку Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги. З метою більш глибокого аналізу досягнень у розвитку вітчизняної економіко-географічної думки 20–30-х рр. минулого століття ми звертаємося до досліджень і публікацій самого Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги.

Своєю науковою діяльністю Ф. Т. Матвієнко-Гарнага зробив значний внесок передусім в економічну географію. У 1929 р. побачила світ його праця «Нариси з економічної географії України», яка була дозволена Державним науково-методологічним комітетом Наркомосвіти УРСР до використання як посібник для вузів. У передмові до посібника автор чітко визначив його завданням дослідження проблем методології економіко-географічної науки й економічної географії України.

Проаналізувавши вступ до монографії «Нариси з економічної географії України», можна побачити, що автор не відходить від ідей революції і «будівництва нового соціалістичного ладу». Але поглядом із сьогodenня ми

можемо прочитати між рядками вступу просте прагнення до гармонії в українському суспільстві, до покращення добробуту українського народу.

Двадцять років минулого століття характеризуються спадом у розробці теоретичних основ економічної географії, оскільки на цей час припадає трансформація економіко-географічних досліджень у галузево-статистичний напрям, який сформувався ще в дореволюційні роки.

Монографія Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги є дослідженням з теоретичних основ і прикладних питань економічної географії України, здійсненим на етапі згортання більшовиками політики українізації, яку раніше самі ж і проголосили, та початку репресій проти всіх, хто обстоював національні позиції.

Надзвичайно вагомий внесок у розвиток теоретичних основ української економічної географії здійснив саме Ф. Т. Матвієнко-Гарнага. У вступі до «Нарисів...» учений зазначав, що у вітчизняній географічній літературі наявна незначна кількість робіт, присвячених методології економіко-географічної науки. І у зв'язку із цим він окремим розділом виділяє завдання, предмет і методологію економічної географії, в якому детально студіює проблему взаємовідносин природи і суспільства, пропонує визначення економічної географії на основі аналізу поглядів інших учених, аналізує думки про предмет і методи економіко-географічних досліджень.

Щоб дати повне теоретичне обґрунтування економічній географії, Ф. Т. Матвієнко-Гарнага звертається до думок інших учених, які досліджували методологічні основи цієї галузі знань, ураховує наявні наукові досягнення й по-своєму визначає предмет економічної географії. Учений, зокрема, зупиняється на аналізі поглядів російських науковців С. В. Бернштайн-Когана та О. А. Костянтинова.

Ф. Т. Матвієнко-Гарнага зазначає, що економічна географія перебуває в стані «початкового нагромадження», а тому думки дослідників щодо її змісту не збігаються. Одні вчені відносять її до економічних дисциплін, а інші – до природничих наук. З огляду на це Ф. Т. Матвієнко-Гарнага окремо розкриває природні й суспільні фактори розвитку й розміщення галузей господарства.

Таким чином, Ф. Т. Матвієнко-Гарнага доходить висновку, що до предмета економічної географії необхідно відносити не тільки суспільні чи тільки природні фактори, а сукупність (систему) цих процесів і явищ. Хоча, на думку вченого, економічна географія вивчає факти природничого й соціального характеру, «вона підходить до них [чинників] зі специфічного погляду й розглядає властивості цих фактів за особливим критерієм – значенням їх як витворчих чинників господарства; вона є наукою про господарчі чинники, а не події».

Завданням економічної географії, на думку Ф. Матвієнка-Гарнаги, є встановлення системи взаємозалежності природних і суспільних факторів, їх впливу на галузі господарства певної території. І тому дослідник виділяє світову економічну географію, яка вивчає загальні принципи зв'язку між чинниками розвитку галузей господарства і самим господарством та місцеву (регіональну) економічну географію, що покликана, за переконаннями

Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги, пояснювати як загальні принципові чинники впливають на місцеве господарство.

У «Нарисах...» Ф. Т. Матвієнка-Гарнага дає географічну характеристику природних факторів, що визначають умови формування й територіального розміщення галузей господарства, а також розкриває вчення про економіко-географічне районування та пропонує схему районування України. У спеціальній частині автор дає детальний опис фізико-географічних й економіко-географічних особливостей кожного району за таким планом, який є планом комплексної географічної характеристики території: клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ, корисні копалини, добробут населення, сільське господарство, рівень розвитку промисловості, відносини району з іншими регіонами України.

Окремо вчений зупиняється на економіко-географічній характеристиці сільського господарства, галузей промисловості, транспорту й торгівлі.

Отже, саме в праці «Нариси з економічної географії України» Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги економічна географія як наука в Україні остаточно отримала своє методологічне обґрунтування, відображене в категоріях «предмет», «завдання», «класифікація», «теорія», «чинник розміщення», «закон», «принцип» і т. д. Ф. Т. Матвієнка-Гарнага розглядає економічну географію в регіональному й теоретичному аспектах. У загальній частині дослідження він чітко визначає вплив закону географічної зональності на формування й розміщення галузей господарства.

Слід відзначити напрацювання ученого щодо теоретичного обґрунтування основ економіко-географічного районування території України: особливу увагу він приділив сільськогосподарському районуванню території. Дослідник знову звертається до аналізу відомої літератури, присвяченої проблемам теорії й практики районування, й характеризує спроби такого районування за окремими напрямками (природними особливостями, суспільними умовами, спеціалізацією сільського господарства та наявністю енергетичних ресурсів у районі).

У межах районістичного напрямку своїх досліджень Ф. Т. Матвієнка-Гарнага характеризує теоретичні напрацювання природничого районування в економічній географії, розкриває погляди академіка П. Тутковського, професорів А. Єрмолова, О. Скворцова та тих дослідників, які відкидали вплив природних чинників в економіко-географічному районуванні (проф. О. Челінцев), а також районування за системою господарства (проф. І. Бруцкус).

Ф. Т. Матвієнка-Гарнага доходить висновку, що «єдиного універсального показника [критерію районування] в різноманітності структур сільського господарства, як і промисловості, не може бути». І тому пропонує свій критерій: класифікувати галузі господарства для виділення економічних районів за таким планом: характер продукції галузі, система виробництва, соціально-економічний стан господарства.

Розкривши попередній досвід районування території України, зокрема за природними ознаками, що його склав академік П. Тутковський, та ботаніко-географічними ознаками (районістична схема А. Фоміна), Ф. Т. Матвієнка-

Гарнага пропонує свою схему економіко-географічного районування території України, виокремивши в ній вісім районів: Правобережне і Лівобережне Полісся, Правобережний і Лівобережний лісостеп, Північно-Східний район, Промисловий район, Хліботорговельний та Надчорноморський райони.

Ф. Т. Матвієнко-Гарнага звертає також увагу на галузеву характеристику господарства України. Прикладами цього можуть бути праці «Вугляно-рудно-металургійний район УСРР» (1930 р.) та «Цукрова промисловість України за п'ятирічним планом» (1931 р.).

Характеризуючи економіко-географічні особливості вугільно-металургійного регіону України, учений фактично вивчає економічну географію Донецького регіону. При цьому він визначає «вугляно-рудно-металургійний» район і виокремлює його серед інших районів УРСР. Автор зупиняється на описі природних умов і ресурсів та сільського господарства району через аналіз чинників, що формують природні особливості регіону, та визначає їх вплив на розвиток і розміщення галузей сільського господарства. Ф. Т. Матвієнко-Гарнага характеризує видобувну і обробну галузі промисловості Донбасу й робить висновки стосовно економічного значення цього економічного району в господарській структурі України.

Монографія Ф. Матвієнка-Гарнаги «Цукрова промисловість України за п'ятирічним планом» може стати прикладом фундаментального дослідження галузі суспільного господарства і для нинішніх дослідників, адже вченому вдається настільки структурувати матеріал, що фактично він формулює план економіко-географічної характеристики галузі господарства. Ф. Т. Матвієнко-Гарнага починає дослідження цієї важливої для економічного розвитку України галузі господарства з детального огляду історії її формування. Далі вчений пропонує економіко-географічну характеристику галузі через врожайність і цукристість буряку, основні центри його переробки, а завершує дослідження аналізом географії ринку цукру в Україні.

У своїх дослідженнях Ф. Т. Матвієнко-Гарнага приділяє увагу й вивченню природно-ресурсного потенціалу країни. Зокрема, монографія «Підземні багатства України» (1930 р.) присвячена детальній географічній характеристиці мінерально-сировинної бази України.

Отже, крім теоретичних аспектів економіко-географічних досліджень, Ф. Т. Матвієнко-Гарнага приділяє значну увагу дослідженню галузей господарства України. Проте йому вдалося вивчити й описати лише декілька галузей, оскільки його наукова діяльність припала на кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст., коли українізації на українських землях у складі тоталітарної імперії було навішено ярлик «буржуазного націоналізму». Розвиток науки почав штучно гальмуватись, а боротьба з прихильниками заборонених радянською цензурою певних галузей наукового пізнання набула жорстоких форм. Певно, саме ця радянська цензура не дозволила Ф. Т. Матвієнку-Гарназі завершити свої дослідження, хоча б з огляду на те, що вчений викладав результати своїх досліджень (а це по суті були «достиження народного хозяйства ССРСР») тільки українською мовою.

Ф. Т. Матвієнко-Гарнага був одним з відомих українських економістів, особливо у сфері шляхів і засобів нагромадження капіталу та проблем формування державного бюджету. Нам відомо лише декілька статей ученого, присвячених актуальним проблемам економічного розвитку України. Наприклад, «Восстановление и воспроизводство основных капиталов госпромышленности Украины в связи с налогами и сборами в ней» (Хозяйство Украины, 1925, № 5), «Бюджет і господарство України» (Земельник, 1925, № 8).

Центральною проблемою економічних досліджень Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги є дослідження методів нагромадження капіталів у промисловості та механізм її оподаткування. Студіювання цієї проблеми вчений називає інтуїтивною, оскільки немає ринкових показників обліку основних капіталів промисловості. Мета Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги – визначити ефективність функціонування промисловості України та вплив на неї постійного втручання держави. На основі аналізу наявних статистичних даних найбільших промислових підприємств України, які репрезентували наявні на той час галузі господарства УРСР, учений доходить висновку, що «при низькому коефіцієнті використання основних капіталів достатньо великі відрахування на їх відновлення стануть великим тягарем, що буде перекладений на вартість продукції, а роль податків у відновленні капіталів мізерна, є лише два шляхи для залучення в дію основних капіталів – бюджетне фінансування і підвищення продуктивності праці».

Ця проблема економічного розвитку України відображена також у статті «Бюджет і господарство України». Називаючи бюджет «дзеркалом державного господарства», Ф. Матвієнко-Гарнага ставить завдання ознайомитися з бюджетом УРСР і СРСР, при цьому він детально зупиняється на характеристиці «господарств публічно-правового порядку, державних і місцевих бюджетів». Учений розкриває структуру надходжень загальнодержавного, республіканського й місцевих бюджетів. Стаття містить велику кількість статистичних даних, у яких жодна цифра не залишилася поза увагою дослідника: усі вони систематизовані й оформлені у вигляді оригінальних таблиць. У висновку до статті Ф. Т. Матвієнко-Гарнага зауважує, що «питання бюджету дуже складне, щоб його можна було висвітлити на сторінках журнальної статті. Ми його тільки порушили й від культурної боротьби радянської громадської думки залежить його остаточне вирішення».

Завершуючи цей короткий огляд економіко-географічної й економічної спадщини Ф. Т. Матвієнка-Гарнаги, хочемо наголосити на актуальності й необхідності детального дослідження його наукового доробку, адже та велика кількість інформації, зібрана й описана вченим, має бути узагальнена й залучена до широкого використання вченими-географами (За С. Шевчук).

Вправа 6. Напишіть анотацію до пропонованої статті.

«Економічна енциклопедія» та українські економісти

Давно помічено, що зрілість тієї чи тієї галузі науки, у тому числі й економічної, чималою мірою визначається рівнем фундаментальних

монографій, підручників і, звичайно, енциклопедій. У цьому контексті українська економічна наука сягнула значних вершин, бо в останні роки опубліковано чимало узагальнюючих досліджень і новаторських підручників. Знаковою подією в цьому ряду можна вважати й видання тритомної «Економічної енциклопедії» за редакцією С. В. Мочерного.

В анотації до її першого тому зазначається, що це «перша в Україні за всю її історію оригінальна тритомна енциклопедія вітчизняних учених-економістів» (Т. 1, с. 5). Така смілива самооцінка відразу спонукає до зацікавленого аналізу матеріалу, запропонованого в енциклопедії. Очевидно, згодом такий аналіз буде проведено з усією науковою об'єктивністю. Та оскільки він пов'язаний з великим обсягом праці, то поки що обмежимося лише оцінкою відображення на сторінках тритомника української економічної думки.

Отже, заявлено, що це перше видання такого роду. Здавалося б, маємо підстави очікувати, що воно містить якнайповнішу інформацію про українських економістів. Бо де ж її шукати, як не в українській «Економічній енциклопедії»? Та, на жаль, уже перше ознайомлення з її матеріалами викликає подив. Тут знехтувано багатьма українськими економістами, у тому числі й зі світовою славою. Скажімо, читач мав би довідатися про економічний світогляд мислителя античності з Подніпров'я Анахарсія (VI ст. до н. е.), на якого посилалися Платон і Арістотель, Сенека і К. Маркс, С. Оріховський-Роксолан та І. Франко. Але енциклопедія його обминула. Не згадуються й автор твору «Україна irredenta» Юліан Бачинський, представники Київської школи в політичній економії Олександр Білімович, Афіноген Антонович, Микола Бунге, Дмитро Піхно, Григорій Цехановецький та інші відомі економісти. Тим часом їхньому внеску в економічну науку тут мали б бути присвячені окремі статті. Це стосується й потужної української кооперативної думки, яку персоніфікували Микола Левитський, Сергій Бородаєвський, Борис Мартос, Юліан Павлиновський, Євген Храпливий та інші теоретики й організатори кооперативного руху.

Зовсім не зрозуміло, чому в «Економічній енциклопедії» немає розповіді про українського економіста Івана Вернадського (1821–1884) – засновника теорії потреб, яка нині посідає гідне місце в курсі економічної теорії. До того ж Івану Вернадському принесло європейську славу його дослідження з історії італійської економічної думки. Натомість в енциклопедії міститься розлога розповідь про його славетного сина – Володимира Вернадського, засновника вчення про ноосферу (але ж не економіста!). Таке «заміщення» викликає подив. Чим воно зумовлене – важко збагнути.

Поза увагою залишився і Всеволод Голубничий (1928–1977), який був одним із засновників теорії порівняльних економічних систем і тим самим добре знаним у світі економістом.

Факти, які свідчать про нігілістичне ставлення до українських економістів, можна було б наводити й далі. Та досить зазначити, що в першому й другому томах (понад 1700 сторінок тексту великого формату) вміщено інформацію лише про чотирьох з них, про що вже висловлювалася критика одразу після виходу цих томів. Може, з огляду на неї в третьому томі буде

висвітлено погляди аж п'яти представників економічної думки України. Це можна б вважати певним поступом, якби не одна суттєва деталь: економічні погляди українських мислителів висвітлюються переважно з марксодоксальних позицій. Так, наприклад, І. Огородник зарахував Григорія Сковороду до послідовників діалектично-матеріалістичного напрямку (Т. 3, с. 399), незважаючи на те, що цей напрям виник у середині XIX ст., а економічний світогляд Г. Сковороди можна розглядати тільки в контексті економічної думки другої половини XVIII ст. Причому його концепція «Божественної економіки» перегукується з «Багатством народів» Адама Сміта. На тлі європейської економічної думки того часу стають зрозумілими й економічні погляди українського мислителя.

Мабуть, спираючись на публікації про І. Франка часів тоталітарного періоду, М. Павлишенко та І. Топішко, які, схоже, ніколи не досліджували економічні твори письменника, подали його погляди, по-перше, украй збіднено, по-друге, знову ж таки в марксистських методологічних схемах (Т. 3, с. 849–850). Після ознайомлення з їхніми тлумаченнями доводиться зробити висновок, що вони зовсім не обізнані з Франковими економічними й філософськими працями, які не ввійшли до двадцятитомного й п'ятдесятитомного видань творів письменника.

У такому самому контексті поданий і економічний світогляд Тараса Шевченка, автор статті про якого І. Огородник зарахував його до революціонерів-демократів, як це узвичаїлося в тоталітарні часи. Український національний геній постає тут в образі демократа-людинолюба, який не надто переймається проблемами економічного, соціального й технічного поступу. Чітко окреслена в Т. Шевченка українська перспектива та його господарська модель не були розкриті в «Економічній енциклопедії».

Дещо свіжіше викладено зміст економічних поглядів видатного українського економіста Євгена Слущького, про якого розлогу статтю написала Л. Горкіна. Тут визначено творчий доробок дослідника, його внесок у світову економічну науку, але все ж не подолано стереотипні уявлення. З тексту випливає, що значення вченого обмежується, так би мовити, українським і російським простором. Його навіть названо учнем російського економіста М. Кондратьєва, що суперечить історичним фактам. І виходить, начебто Євген Слущький, якого шанує весь науковий світ, був не економістом-новатором, а лише одним із талановитих послідовників маржиналізму (Т. 3, с. 402–406).

Ще більше такий підхід виявився у висвітленні наукових досягнень економіста-мислителя Михайла Туган-Барановського. Пишучи про нього, Л. Горкіна не вирвалася з полону оцінок австрійсько-американського економіста Й. Шумпетера, який назвав українського вченого «найкращим слов'янським економістом» (Т. 3, с. 699). Виходить, що М. Туган-Барановський не піднявся до рівня світової економічної наукової класики? До того ж визначення «слов'янський» нібито позбавляє вченого батьківщини. Тим часом М. Туган-Барановський був справжнім українським патріотом. Зокрема, він обіймав міністерську посаду в Українській Центральній Раді. За це М. Туган-Барановському дорікав його учень М. Кондратьєв, якого названо «всесвітньо

відомим ученим». А самого М. Туган-Барановського зараховано до «найвидатніших теоретиків», правда, тільки в галузі кооперації й лише у Східній Європі (Т. 3, с. 701). Незважаючи на те, що М. Туган-Барановський першим у світовій науці здійснив синтез трудової теорії й теорії граничності, розробив нові теорії (економічних циклів, розподілу), написав праці з теорії кооперації, які відомі в усьому світі, – все це, мовляв, лише окремі наукові пошуки, а не система новаторських концепцій та ідей. І формулюється висновок, що М. Туган-Барановський «власної політекономічної системи не створив» (Т. 3, с. 700). І це сказано про наукову спадщину українського вченого-економіста світової слави, який своїми новаторськими теоріями впливав на економічну науку протягом усього ХХ ст.

Більшість статей про українських науковців в «Економічній енциклопедії» написано з позицій меншовартості. Досить порівняти оцінки спадщини українських економістів з тим пафосом, яким пройняті статті про зарубіжних економістів. Крім того, українська економічна думка тут представлена лише дев'ятьма персоналіями. Тим часом в «Экономической энциклопедии. Политическая экономия» (Москва, 1972–1980, Т. 1–4) міститься інформація про наукову творчість тридцяти п'яти українських економістів. Як бачимо, навіть редактори й автори цієї енциклопедії, виданої за радянських часів, поставилися до українських економістів з більшою повагою, ніж відповідальний редактор «Економічної енциклопедії», що вийшла в незалежній Україні.

Щоправда, цей суттєвий недолік С. В. Мочерний спробував компенсувати статтею «Українська економічна думка», яка справляє враження невдалих запозичень з уже відомих публікацій інших дослідників. На рахунок автора статті можна віднести хіба що намагання звинуватити окремих українських економістів в антимарксизмі та в інформаційній неточності. Усе багатство української економічної думки головний редактор «втиснув» у три сторінки «Економічної енциклопедії» (Т. 3, с. 720–722).

Отже, український читач не може довідатися із цієї енциклопедії про наукові здобутки вітчизняних економістів усіх часів, а чужоземець на її основі може зробити висновок, що українці не здатні до самостійного економічного мислення. Особливо прикро, що у виданні зовсім немає інформації про економічні інституції та економістів сучасної України. Було б вельми доцільно за рахунок скорочення розлогих статей про зарубіжних учених умістити хоча б стисло інформацію про відомих економістів – академіків НАН України.

У російській «Экономической энциклопедии» комуністичної доби знаходимо розповіді про наукові надбання українських академіків І. І. Лукінова, А. А. Чухна, М. Г. Чумаченка, С. М. Ямпольського та інших. А в «Економічній енциклопедії», виданій у незалежній Україні, немає матеріалів про вітчизняних економістів-академіків, не кажучи вже про докторів економічних наук.

Усесвітньо відомий український учений-мислитель Михайло Драгоманов твердив, що нація, яка не шанує своїх видатних особистостей, не може називатися цивілізованою. А Іван Франко підкреслював, що нехтування

національними цінностями є національним відступництвом. А нам залишається з прикрістю констатувати: майже на трьох тисячах сторінок першого в незалежній Україні енциклопедичного видання з економіки не представлені належним чином світові й національні цінності української економічної думки (За С. Злупко).

Вправа 7. Уважно ознайомтесь із пропонованим документом. Проаналізуйте його з погляду структурної організації тексту.

Рецензія
на рукопис

«Порядок підготовки до видання навчально-методичної літератури»
(автори: І. С. Гриценко, С. В. Огарь, І. І. Светочева,
Є. Я. Левітін, О. М. Котенко)

Сучасний стан забезпечення навчальною й навчально-методичною літературою вищої школи, зважаючи на об'єктивні чинники, не можна назвати задовільним. Тому актуальним є створення методичних рекомендацій «Порядок підготовки до видання навчально-методичної літератури».

У рецензованому рукописі розглядаються важливі етапи підготовки навчальних і методичних видань, наведені науково-методичні вимоги до підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій, детально схарактеризований порядок надання Міністерством освіти і науки України навчальним виданням відповідного грифу.

Крім того, у рукописі подається перелік супровідних документів і зразки їх оформлення.

Матеріал рукопису поданий доступно й виважено, на належному науковому рівні.

Уважаємо, що пропонований рукопис буде корисним для викладачів вищої школи, і рекомендуємо його до друку як методичні рекомендації.

Головний редактор
видавництва «Золоті сторінки»

А. М. Миколіук

Вправа 8. Уважно опрацюйте пропоновану статтю. Напишіть рецензію на прочитаний матеріал.

На «перехресті» економіки і права

Наш час генерує дедалі більше суспільно-економічних проблем, для успішного розв'язання яких потрібні дослідження на стику різних наук, де відбувається їх взаємодоповнення й взаємозбагачення. Саме таким міждисциплінарним «перехрестям» стала сфера економіко-правових досліджень. Тут з'являється чимало новаторських підходів, формуються нові концепції й конкретні програми державного регулювання економіки. І справді, видатна роль в усій цій масштабній діяльності в нашій країні належить відомому вченому-юристу, заслуженому діячеві науки і техніки України, доктору юридичних наук, професору, академіку Національної академії наук України та Академії правових наук України В. К. Мамутову.

Народився В. К. Мамутов 30 січня 1928 р. в Одесі. Юридичний інститут закінчив у Свердловську. Там само розпочав свою професійну діяльність у Державному арбітражі при виконкомі Свердловської обласної ради.

За шість років роботи на цій ділянці Валентин Карлович добре опанував законодавство, вивчив характер господарських спорів, а також економічні, організаційні та юридичні причини, що їх викликають. За цей час він розглянув не менше 10 тисяч спорів між підприємствами, будівельними й іншими організаціями. Практика в Держарбітражі визначила сферу його наукових інтересів – розв’язання правових проблем економіки. Уже 1954 року в журналі «Радянська держава і право» В. К. Мамутов публікує свою першу наукову статтю, а ще через два роки захищає дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук.

Із 1956 р. трудова й наукова діяльність В. К. Мамутова тісно пов’язана з Донеччиною. Він очолював юридичні відділи Міністерства будівництва підприємств вугільної промисловості УРСР, Донецького раднаргоспу, Міністерства вугільної промисловості УРСР. Під його керівництвом упродовж 1958–1965 рр. працювала правова секція техніко-економічної ради Донецького раднаргоспу, яка відіграла важливу роль у розвитку вчення про правову роботу в народному господарстві. У її діяльності брали участь не лише працівники промисловості й будівництва Донбасу, а й відомі юристи з Москви, Києва, Харкова, Дніпропетровська, Ростова-на-Дону. Поглиблений розвиток досліджень у цій сфері й підготовка кваліфікованих кадрів зробили Донецьк місцем постійного проведення науково-практичних конференцій і семінарів з проблем правового регулювання господарської діяльності. Правова секція раднаргоспу започаткувала формування донецької школи господарського права й Донецького економіко-правового науково-навчального центру, які відіграли визначну роль у розвитку юридичної науки й освіти.

Досліджуючи проблеми покращення відносин підприємств з вищими господарськими органами управління, правового регулювання «горизонтальних» і «вертикальних» відносин, реалізації норм права, Валентин Карлович у 1965 р. захистив докторську дисертацію.

Із 1966 р. він працює заступником керівника й завідувачем економіко-правового сектора Донецького відділення Інституту економіки АН УРСР, а також директором Громадського інституту економіко-соціологічних досліджень Донецької обласної ради профспілок. У 1969 р. стає заступником директора з наукової роботи й завідувачем відділу економіко-правових проблем Інституту економіки промисловості АН УРСР, створеного на базі відділення Інституту економіки. Важко переоцінити внесок В. К. Мамутова в організацію цього інституту в регіоні, де на той час працювали один доктор економічних і один доктор юридичних наук.

У 1972 р. ученого обирають членом-кореспондентом, а в 1988 р. – дійсним членом Академії наук УРСР. У січні 1992 р. згідно з постановою Президії АН УРСР він організовує та очолює Інститут економіко-правових досліджень. Тут починають функціонувати аспірантура й докторантура,

спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських і докторських дисертацій з юридичних та економічних наук.

Наукові дослідження В. К. Мамутова – це новий міждисциплінарний напрям у сучасному суспільствознавстві, який розвинувся на базі теорії господарського права. Ця теорія стала також основою утвердження й розвитку вчення про правову роботу в народному господарстві. Господарсько-правова спеціалізація була введена у вищих навчальних закладах. Теорія господарського права допомагає розв'язувати проблеми правового забезпечення змішаної економіки, її державного регулювання, регіонального управління, вдосконалення господарського законодавства й практики його застосування. Поняття «економіко-правові проблеми», «економіко-правовий підхід» увійшли в науковий обіг і широко використовуються в літературі.

В. К. Мамутов – один з ініціаторів формування нової наукової й навчальної дисципліни: організація правової роботи в народному господарстві. Суть обґрунтованої вченим і його колегами концепції полягає в тому, що правова робота в народному господарстві не ототожнюється з діяльністю юридичної служби, а розглядається як органічна складова господарювання й реалізується всіма підрозділами господарського апарату. Вона спрямована на реалізацію норм права і є частиною механізму правового регулювання. Юридична ж служба виступає головним виконавцем і безпосереднім організатором цієї роботи, забезпечує її ведення на професійному рівні. Сприяючи зміцненню законності в господарських відносинах, правова робота тим самим допомагає розв'язувати економічні проблеми, підвищувати ефективність виробництва. На основі виконаних під керівництвом В. К. Мамутова й за його особистою участю досліджень підготовлено цикл методик, інструкцій, положень, що знайшли відображення в нормативних актах і використовуються на практиці.

Учений обґрунтував ідею чіткої регламентації обов'язків і встановлення вищого господарського органу перед підлеглими йому підприємствами, що належать до відповідної системи. Ця ідея була закріплення в Законі «Про підприємство».

Істотне значення мають також дослідження, спрямовані на пошук важелів посилення зацікавленості господарських органів і трудових колективів у підвищенні ефективності виробництва. У цій сфері великий резонанс одержали теоретичні та прикладні розробки з проблем відповідальності в господарських відносинах, удосконалення управління постачанням продукції, регламентації оцінки результатів господарської діяльності. Розроблено методики й визначено порядок порівняння ефективності роботи трудових колективів та їх стимулювання.

Праці цього циклу сприяли виробленню концепції оцінювання діяльності підприємств не просто за виконанням виробничих планів, як це тривалий час практикувалося, а за рівнем ефективності виробництва, ступенем наближення до найвищих досягнень у відповідній сфері діяльності. Усебічно обґрунтовано положення про те, що оцінювання є необхідним компонентом управління, основою заохочення та відповідальності й створює разом з ними ядро системи

стимулювання. Теоретичні й прикладні розробки з оцінювання й порівняння результатів діяльності трудових колективів використано в ряді галузей промисловості, їх покладено в основу Донецької комплексної системи управління впровадженням передового досвіду, яка набула поширення й дала значний економічний ефект.

Ця проблема не втратила актуальності й сьогодні, в умовах перехідної економіки. В останні роки багато уваги приділяється так званому рейтинговому оцінюванню. Ця назва – данина моді. Насправді ж ідеться про те саме порівняльне оцінювання, необхідне для наявних і потенційних контрагентів, акціонерів, покупців. Воно допомагає правильно визначати доходи й прибуток при обчисленні податків, аналізувати господарську діяльність аудиторами.

Про важливість гласної громадської оцінки діяльності господарських структур свідчать численні скандали, які час від часу виникають на цьому ґрунті і не лише у нас, а й у США, де в останні роки деякі великі корпорації були звинувачені в ошуканстві акціонерів і всього суспільства. Тепер рейтинги найбільших підприємств почали постійно публікуватися і в Україні, і в Росії (наприклад, у журналі «Експерт»).

Валентин Карлович створив цикл робіт з проблем регіонального управління, з правових питань технічного прогресу, правового забезпечення автоматизованих систем керування, упровадження передового досвіду, планування, участі трудящих в управлінні виробництвом, родинної оренди в сільському господарстві, рекреаційного забезпечення промисловості.

Але головними для нього все-таки залишаються проблеми права стосовно господарської діяльності, адже саме життя диктує необхідність поставити правову науку на службу господарському будівництву. Господарсько-правовий підхід уже дав змогу розкрити, вивчити й певною мірою розв'язати проблему прав підприємств. У межах так званого цивілістичного підходу, який раніше домінував у юридичній науці, цією проблемою взагалі не займалися, обмежуючись уживанням поняття «юридична особа». Тому надзвичайно актуальним завданням стала розробка питання про правовідносини підприємств з органами господарського управління, про обов'язки й відповідальність вищих органів перед підприємствами, про захист інтересів підприємств від сваволі цих органів і ряд інших актуальних проблем.

Важливим досягненням стало те, що господарське право було внесене до переліку наукових юридичних дисциплін, розгорнулася підготовка науково-педагогічних кадрів за цією спеціальністю. Дослідження на стику економічної та юридичної наук сприяли їх взаємопроникненню й взаємозбагаченню. На основі господарського права сформувалися нові наукові та навчальні дисципліни: правова робота в народному господарстві й арбітраж (господарсько-процесуальне право). Були видані підручники з господарського права та з арбітражного процесу, розпочалася активна підготовка юристів для роботи в народному господарстві.

Господарське законодавство одержало визнання як одна з найважливіших галузей. Якісно змінився статус органів державного арбітражу, перетворених у

ході реформ останніх років спочатку на арбітражні, а згодом – на господарські суди.

Істотним є внесок В. К. Мамутова і в систематизацію господарського законодавства. Він був одним з укладачів посібників, де вперше здійснено оригінальну систематизацію численних нормативних актів про господарські права підприємств і міністерств, а також співавтором реформаторських проектів Основ господарського законодавства і Господарського кодексу, що готувалися у 70–80-х роках.

Протягом 1991–2002 рр. учений, виконуючи доручення Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, керує роботою з підготовки проекту Господарського (Комерційного) кодексу України. Під час розгляду проекту у Верховній Раді України на основі кількох його глав розроблені й прийняті окремі закони.

Особливо вагомий внесок учений зробив у наукове обґрунтування створення вільних (спеціальних) економічних зон (СЕЗ), а також мережі територій пріоритетного розвитку (ТПР) у Донбасі. У 1997–1998 рр. Валентин Карлович працює у складі робочої групи Кабінету Міністрів України зі створення СЕЗ і ТПР, де бере участь у підготовці відповідних нормативно-правових актів. Згодом його вводять до ради зі спеціальних економічних зон і спеціального режиму інвестиційної діяльності в Донецькій області. Створення СЕЗ і ТПР сприяло поживленню економічних процесів.

В. К. Мамутов – автор більш як 500 наукових праць, у тому числі 20 монографій, 4 підручників для вищих навчальних закладів. Під його керівництвом захищено понад 30 кандидатських і докторських дисертацій.

Загальна спрямованість діяльності вченого та її вплив на розвиток науки й підготовку кадрів вищої кваліфікації дають підстави говорити про Донецьку школу господарського права, яка утверджує нерозривний зв'язок юридичних досліджень з господарською практикою. З ініціативи В. К. Мамутова на базі Інституту економіко-правових досліджень НАН України створено наукову раду з економіко-правових проблем розвитку міст України. Тут працює також координаційне бюро Академії правових наук України з проблем господарського і комерційного права.

Фундаментальні дослідження й прикладні розробки Валентина Карловича широко відомі в наукових колах. Він регулярно бере участь у міжнародних наукових форумах, виступає на міжнародних конференціях, читає лекції в Росії, Чехії, Болгарії, Польщі, Німеччині. Наукова й практична діяльність академіка В. К. Мамутова сприяє підвищенню рівня правової культури, підвищенню престижу юридичної служби в народному господарстві.

Наукова й науково-організаційна діяльність В.К. Мамутова відзначена орденом Дружби народів, медаллю «За доблесну працю», почесними грамотами Верховної Ради України. У 2002 р. Донецька міськрада присвоїла вченому звання «Почесний громадянин міста Донецька». А з нагоди 75-річчя за видатні особисті заслуги перед українською державою в розвитку наукових досліджень у сфері правового регулювання економіки Указом Президента України вчений нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня.

75-річний ювілей Валентин Карлович зустрів у розквіті творчих сил. Він щедро передає свої ідеї, величезний досвід і знання молодим дослідникам. Водночас у нього багато нових масштабних творчих планів і задумів. А це означає, що попереду – не менш актуальні дослідження й вагомні фундаментальні розробки (За О. І. Амошею).

ТЕМА 2.3 ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ І РЕДАГУВАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

Вправа 1. До власне українських слів доберіть іншомовні відповідники.

Запашний, покоління, засновник, виборці, гаманець, розмір, розголос, самовпевненість, неславити, розслаблення, панібратство, земельний, запорука, підніжжя, перевага, терпимий, згода, водолікування, вивіз, перерва.

Затятий, відступ, наголос, акцент, відхилення, скасовувати, життєпис, походження, покоління, зграбний, доказ, будівничий, беззаперечно, злагода, дослід, розум, витяг, суперник, мірило, локальний, правовірний, цінник, поступ, добра слава, відлуння, припис, підробляти, крій.

Вправа 2. Замініть словосполучення одним словом. Із трьома словами (на вибір) складіть речення.

Навколишнє середовище, передавати факсом, робити кінозйомку, підбивати підсумки, почуття власної гідності, впадати в дитинство, де завгодно, судове впровадження.

Вправа 3. Запишіть словосполучення, добираючи можливі синоніми до виділених слів. Укажіть на порушення мовної норми:

- а) *шокуючі* подробиці, *шокуюча* поведінка, *шокуюча* звістка;
- б) *запобігати* лихові, *запобігати* ласки, *запобігати* перед начальством;
- в) *гальмувати* процес розвитку, *гальмувати* рефлекс, *гальмувати* розвиток, *гальмувати* швидкість;
- г) *надзвичайне* враження, *надзвичайні* здібності, *надзвичайний* обід, *надзвичайно* гарний, *надзвичайно* схвильований, *надзвичайно* гарячий.

Вправа 4. Доберіть із дужок потрібне за змістом слово. Запишіть речення. Умотивуйте свій вибір:

А. Наша команда впевнено (лідидує, лідерує, веде вперед, є попереду, є лідером) протягом змагань.

Б. У зв'язку з цим просимо (послати, відправити, відрядити, делегувати) до нас кілька досвідчених спеціалістів.

В. Поняття тексту в лінгвістиці (товкмачать, трактують, тлумачать) порізному.

Г. Метали під час нагрівання розширюються, а охолодженні (ущільнюються, скорочуються, стискаються).

Д. Аналіз тенденцій розвитку техніки (свідчить, показує, запевняє), що з часом все ширше застосовуються електричні та електронні явища.

Е. Зібрання живописної колекції ХХ ст. у Національному художньому музеї України дозволяє значною мірою (розглянути, простежити, побачити) розвиток українського мистецтва в цю драматичну епоху.

Ж. Сучасна психологія (зв'язана, пов'язана, з'єднана) також з математичними, технічними науками.

Вправа 5. Перекладіть дієприкметники українською мовою, уникаючи розгорнутих форм. За потреби послуговуйтесь «Російсько-українським словником складної лексики» С. Караванського.

*Зразок. Воспламеняющийся – займистий;
гордящийся (чем) – гордий з (чого).*

Видоизменяющийся, сомневающийся, адаптировавшийся, гнущийся, вьющийся, простирающийся, вращающийся, неразвивающийся, капризничаящий, прославившийся, продавшийся, потрескавшийся, приبلудившийся, слепнувший, отдыхающий, противоборствующий.

Вправа 6. Запишіть текст відповідно до норм правопису. Виділені речення перебудуйте, зберігши зміст.

Запальна дискусія закінчилася. Ваші аргументи перемогли аргументи другої сторони були відкинуті. Поставте тепер себе на місце опонента неприємно програвати й бачити що всі учасники дискусії підтримали вашого супротивника. Перемога збудила вас і природно було б тріумфувати проте не забувайте ваш супротивник пішов пригнічений і самотній не змінивши свого погляду. *Поразка викличе в нього неприязливе до вас ставлення і він захоче колись відплатити вам.*

Подумайте чи не краще залагодити справу таким чином щоб ваш супротивник після дискусії не залишився самотнім, щоб не відчув озлобленості й гіркоти поразки. Чи не краще на закінчення дискусії сказати примирливим або приятельським тоном: А тепер варто мабуть підбити підсумки нашої розмови. Отже, сторона Х (тобто супротивник) має рацію в питаннях про ... що ми повністю визнаємо. З іншого боку під час дискусії ми дійшли висновку що питання про ... нам слід обговорити ще раз. Те що ви вказали на питаннях в яких ваш опонент мав рацію спонукає його погодитися на ваші пропозиції щодо інших питань.

Запам'ятайте там де один тріумфує у другого виникає неприємне відчуття програної справи.

Вправа 7. Зредагуйте наведені висловлювання відповідно до законів милозвучності української мови. Поясніть, якими правилами послуговувались.

В будь-який час, співрозмовник взяв гору, план почав утілюватися, ми тобі удячні за усе, треба негайно уживати заходів, з щирою душею, установи і організації, зусиллями колективу і керівництва, дощі ідуть часто, з'їзд екологів проходив в Криму, в такому випадку, оце і все, назвіть ціну і масу, згідно з

специфікацією, перераховано із вашого рахунку, брати участь в різних проектах, за погодженням з замовником, флагман в справі роздержавлення, іспит з спеціальності, здійснити в двотижневий термін, включити в фінансовий звіт, зміни у економіці, ознайомитися з звітами, привітати з святом.

Вправа 8. Перекладіть українською мовою наведені конструкції.

Текущий момент, текущая политика, текущий ремонт, текущий ручей, текущий счет в банке, вытекающая струя, протекающая бочка. Сдружившиеся путешественники расселись по своим машинам. Кружились снежинки, кружились в танце сдружившиеся за эти дни обитатели дома. Договаривающиеся стороны преисполнены решимости защищать свободу, общее наследие и цивилизацию своих народов, основанные на принципах демократии, свободы личности и законности. Ускорив шаг, он приблизился к театру, и тогда его ушей коснулся низкий, сдержанный гул, извещавший о стечении большого числа людей. Согласно учению Муна, существует единый Бог, отец всех наций, извещающий о себе в иудаизме, христианстве, исламе, буддизме и других религиях мира.

Вправа 9. Зредагуйте текст відповідно до норм української літературної мови. Укажіть на характер помилок.

Згідно вченню Аристотеля, люди стають такими, якими вони є, завдяки трьом чинникам: природі, звичаям, розуму. Разом з тим, людську природу здатні змінювати «або в кращий, або в гірший бік» звичаї. Люди «часто чинять всупереч набутиим звичкам і природі, прислухаючись саме до розуму...» [Аристотель, с. 201]. Адже розум сам по собі, поза полісною спільнотою схильний робити помилки. Держава – це «зв'язок між людьми, схожими одне на одного» [Там само, с. 192]. Схожість трактується Аристотелем тут не їхньою подобою, вродою чи тілом, а перш за все їхнім соціальним «станом громадянина», бо держава є певна сукупність громадян.

Аристотель, з'ясовуючи значення явища «громадянства», вважає його досить складним поняттям. Його зміст може змінюватися залежно від міри соціальної свободи і соціального ладу у державі. Філософ визначає громадський стан особи і держави як самодостатність для існування політичного або громадянського стану общини. Громадянином за Аристотелем є той, хто приймає участь в законодавчих або судових справах та народних зборах – «хто посідає місце в певній інституції» [Там само, с. 68].

У постійному дискусійному полі сучасних комплексних досліджень громадянського суспільства та його рефлексії у світовій соціально-філософській та історико-філософській думці, серед широкого кола методологічних питань, завжди перебуває питання про те, коли, власне вперше виникає громадянське суспільство (а чи хоча б його елементи). Адже відповідь на нього, у свою чергу, детермінована розумінням тим чи іншим автором самого концепту «громадянського суспільства».

Оскільки, у сучасному науковому дискурсі співіснує велика кількість різноманітних підходів до трактування сутності громадянського суспільства, його структури, елементів, функцій, взаємовідносин із державою та інших принципових питань, то, відповідно, питання нижньої хронологічної межі формування громадянського суспільства, теж не може залишатися осторонь від цих дискусій, тому серед філософів, звичайно ж, не може бути єдності думки зі вказаної проблеми. Як наслідок, ми отримуємо різні погляди щодо того, з якого саме періоду світової історії можна говорити про початок формування громадянського суспільства і також, таким чином, про початок спроб теоретичного осмислення цього процесу.

Вправа 10. Перекладіть пропонований текст. Укладіть до тексту російсько-український термінологічний словник.

Оптимальное управление командой связано с поиском стиля управления руководителя, который стремится сочетать известные нам подходы сообразно той ситуации, в которой находится он сам и его команда. То есть стиль управления руководителя иногда может быть авторитарным, иногда попустительским, иногда либеральным, но чаще всего – демократическим.

Поиск «золотой середины» не для всех заканчивается успехом. Некоторые руководители чаще действуют как исполнители, не доверяя членам команды, их умениям решать даже текущие задачи.

Такие руководители уделяют много внимания выполнению своих, как они считают, важных обязанностей, и мало – развитию инициативы и мотивации членов команды к самостоятельной работе. Причина такого подхода руководителей кроется не только в природных личных качествах, но и в отсутствии навыков целеполагания и планирования деятельности членов команды, навыков организации совместного анализа достижений членов команды, а также в стремлении «спасти» команду, решая большинство проблем самостоятельно.

У таких руководителей всегда дефицит времени, каждый день они больше отвлекаются на выполнение чужих обязанностей, чем работают над решением задач управления командой.

Работа в команде требует высокую степень информативности и самоуправления каждого члена группы. Благодаря различным умениям каждого участника команды, задачи, поставленные руководителем, выполняются более качественно, с наименьшими временными затратами.

Команда – это небольшая группа людей, с различными умениями и навыками, собранная для взаимодействия и совместного решения поставленных задач, в целях повышения производительности труда.

В команде тренируются как профессиональные, так и личностные качества каждого ее участника, это приводит к увеличению производительности не только работников, но и всего предприятия в целом. Необходимость создания команды возникает с самого начала работы предприятия. Работа команды приводит к заметному увеличению

производительности, так как общая работа требует больших профессиональных навыков со стороны участников группы.

Члены команды отличаются по возрасту, гендерному различию, образованности, особенностям культуры, верованиям и ценностным ориентациям, из этого складывается психологический микроклимат, влияющий на качество отношений индивидуумов группы между собой.

Для руководителя крайне важно при создании команды учитывать особенности каждого участника – это способствует грамотному распределению обязанностей, а также эффективному достижению целей организации. При этом каждый член команды получает необходимый опыт работы в группе, что влияет на «командный дух» и работоспособность, а в итоге – к увеличению потенциала компании в целом.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

ТЕМА 3.1 ДОКУМЕНТ ЯК ОСНОВНИЙ ВИД ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Вправа 1. За наведеними фрагментами визначте вид документа:

А. У зв'язку з відмовою роботи комп'ютерної техніки в приміщенні № 342-В прошу направити фахівця для усунення неполадок.

Б. Прошу перевести мене на режим полегшених умов праці у зв'язку з отриманням другої групи інвалідності внаслідок виробничої травми.

В. У 2004 р. вступила до Політехнічного технікуму Конотопського інституту Сумського державного університету на будівельний факультет. Закінчила ПТКУСумДУ в 2008 р., отримавши диплом молодшого спеціаліста за фахом «Інженер-будівельник».

Із 2008 р. і до цього часу працюю техніком-конструктором ПП «Проект-Сервіс».

Г. Освіта: 1987–1992 рр. – філологічний факультет НПУ імені М. П. Драгоманова;

1992–1995 рр. – аспірантура при Інституті української мови НАН України, кандидатська дисертація на тему: «Засоби стандартизації мови ділових паперів». Маю науковий ступінь кандидата філологічних наук.

Досвід: 1995–1999 рр. – газета «Освіта» (м. Київ), літературний редактор.

Із 2000 р. – видавництво «Орбіта» (м. Київ), головний редактор.

Д. Доводжу до Вашого відома, що Григоров Мартин Васильович, токар 6-го розряду, відсутній на роботі з 16 серпня 2014 р. по 16 січня 2015 р. у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

Е. Ми, студенти групи ФК-4, 16 травня 2013 року не з'явилися на заняття з дисципліни «Фінанси зарубіжних корпорацій» у зв'язку з тим, що відвідували Одеський музей нумізматики.

Ж. Просимо виконати перевірку двох пристроїв (ГПНВ-4с і ГПНВ-4сІІ) з визначення міцності бетону за ДСТУ 22690-95.

Оплату гарантуємо.

И. Мартиненко Б. М. запропонував поділити студентів на підгрупи, визначити кожному завдання й години роботи на ділянці.

Приходько С. Ф. зазначив, що необхідно підготувати рослини й реактиви до початку практики.

К. УХВАЛИЛИ: надати Мірошніченкові О. Ю. путівку до санаторію «Дніпро».

24 лютого 2015 р.

Оригінал підписали

Л. Майно, майнові права та обов'язки ВАТ «Павлівський м'ясокомбінат» переходять до правонаступника в особі ВАТ «Дніпрорудненський м'ясопереробний комбінат» згідно з актом передавання, після закінчення терміну для пред'явлення вимог кредитором та задоволення чи відхилення цих вимог.

Телефон для довідок: (6132) 2-22-64.

Адміністрація

М. Науково-практична конференція відбудеться в актовому залі Будинку вчителя (вул. Володимирська, 57) 30–31 жовтня 2014 р. Початок о 12.00.

Всеукраїнське товариство «Просвіта»

Н. Я, Остапенко Вікторія Георгіївна, яка мешкає за адресою: м. Харків, вул. Пушкінська, 34, кв. 112, паспорт АА № 123456, виданий Київським ХМУ УМВС України в Харківській обл. 2 лютого 2000 р., отримала в тимчасове користування від Потапчука Ігоря Володимировича 1 (один) мобільний телефон «Vertu Ascent» вартістю 146000 (сто сорок шість тисяч) гривень.

П. 1. Відповідно до Договору підряду № 134 від 12 листопада 2014 р. Виконавець передав, а Замовник прийняв ремонтні роботи у приміщенні, що належить ЗАТ «Корал», за адресою: вул. Братиславська, 12-а, корп. 2, м. Київ.

2. Стосовно кількості та якості послуг Сторони претензій одна до одної не мають.

Р. Продавець передає у власність, а Покупець приймає і зобов'язується оплатити на нижчевикладених умовах квартиру за номером 39 (тридцять дев'ять) у будинку за номером 24 (двадцять чотири) по проспекту Миру в місті Києві.

Квартира складається з однієї житлової кімнати. Площа квартири, що відчужується, становить: загальна – 45,80 м² (сорок п'ять цілих вісімдесят сотих), житлова – 17,80 м² (сімнадцять цілих вісімдесят сотих).

С. До самостійної роботи відповідального за зберігання хімічних, легкозаймистих та інших небезпечних і шкідливих речовин і матеріалів допускаються особи не молодші за 18 років, які пройшли медичне обстеження і не мають медичних протипоказань під час роботи зі шкідливими й небезпечними речовинами і матеріалами, пройшли спеціальне навчання з безпечних правил поведінки зі шкідливими та небезпечними матеріалами, пройшли вступний інструктаж з охорони праці, інструктаж на робочому місці та інструктаж з пожежної безпеки.

Вправа 2. Перекладіть наведені словосполучення, що вживаються в текстах документів різних видів, українською мовою. Запишіть їх. Визначте різновид документа, в якому ці словосполучення можуть використовуватися.

Активное участие в выполнении работы, безответственное отношение к..., в затруднительном положении, глубокоуважаемый господин, для ходатайства о..., иметь преимущественное право, конкретное предложение по..., наём и освобождение работника, о порядке подготовки, перевести на должность, с внесенными изменениями согласен, требуемый опыт работы.

Вправа 3. Виправте помилки, допущені у пропонованих словосполученнях, що вживаються в текстах документів. Запишіть їхній правильний варіант.

Адреса місця проживання, бути на хорошому рахунку, в деякій мірі, данні представлені в таблиці, довірене лице, зсувати з посади, існуючі проблеми, лоскотне становище, матеріалістична відповідальність, оцінювати по гідності, папір нероботоздатності, не дивлячись на, проживає за адресом, рахувати що, управлінчеські рішення.

ТЕМА 3.2 ДОКУМЕНТАЦІЯ З КАДРОВО-КОНТРАКТНИХ ПИТАНЬ

Вправа 1. Прочитайте тексти. Знайдіть помилки в оформленні документа. Визначте, які це документи за походженням і складністю. Запишіть виправлений варіант:

А.

Директору ВАТ «Промінь»
О. С. Нечипоренку
Симоненка М. Т. (мешкаю
за адресою: м. Харків
вул. Короленко 22 кв. 15)

заява.

Прошу зарахувати мене на роботу в відділ у справах фінансів.

До заяви додається:

копія диплома,
автобіографія.

4.10.2023 р.

підпис

/Симоненко І. І/

Б.

Іваненку О. І.
Директорові АТ «Мрія»
Майстренко Марини
Петрівни, яка проживає за
адресою: м. Харків,
вул. Сумська, кв. 10,
т. 707-51-99

Заява.

Прошу прийняти мене на посаду діловода з 01.09.2023 р. на час декретної відпустки та відпустки по догляду за дитиною віком до трьох років Максимової С. Б.

Прошу прийняти мене на посаду діловода строковим трудовим договором з 01.09.23 р. по 01.09.2023 р.

25.08.2023 р.

Майстренко М. П.

До заяви додаю:

- 1) Трудову книжку,
- 2) Автобіографію,
- 3) Листок по обліку кадрів, 2 фотографії,
- 4) Копію паспорта,
- 5) Медичну довідку (у необхідних випадках),
- 6) Копію ідентифікаційного коду,
- 7) 2 фотографії.

Вправа 2. Оформіть заяву, у якій Макаренко Ірина Максимівна просить допустити її до участі в конкурсі на заміщення вакантної посади завідувача кафедри культурології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

Вправа 3. Зредагуйте тексти заяв. Запишіть правильні варіанти:

А. Прошу допустити мене до здачі літньої сесії без заліку з математики. Залік не складено вчасно через поважну причину.

Б. Я, Кисленко Лілія Михайлівна, дуже прошу Вашого дозволу прийняти мене на навчання за спеціальністю менеджмент організацій міського господарства.

В. Прошу Вас надати мені кредит у розмірі двох тисяч гривнів на 12 місяців.

Г. Прошу відпустити мене у відпустку на 10 днів без збереження заробітної плати, бо у мене буде екзаменаційна сесія з 15 по 20 червня 2017 року.

Д. Прошу надати мені відпустку за свій особистий рахунок на 24 дні з 10 липня по 2 серпня 2017 року, для санаторного лікування.

Е. Прошу прийняти мене на роботу менеджером з продаж.

Вправа 4. Оформіть документ, у якому висловлено прохання про надання відпустки без збереження заробітної плати.

Вправа 5. Запишіть у формі давального відмінка однини.

Йосипів Артем Григорович, Тихохід Любомир Валентинович, Хміль Василь Павлович, Кабиш Микола Петрович, Шеховець Сергій Володимирович, Сніжко Олег Ілліч, Засуха Федір Кирилович, Дейнека Яніна Вадимівна, Чечуга Марина Георгіївна, Кривошия Оксана Василівна.

Вправа 6. Зредагуйте речення, що можуть бути використані під час формулювання мети резюме:

А. Розвинути нову ділянку компанії по виробництву й продажу меблів – офісні меблі та устаткування.

Б. Заснувати дистриб'юторську мережу компанії по виробництву й продажу меблів.

В. Отримати посаду фінансового аналітика в крупній виробничій організації.

Г. Особливо зацікавлений в підготовці журнальних статей, редагуванні й аналізі технічної інформації та матеріалів по технічному навчанню.

Д. Отримати посаду асистента по зв'язках з громадськістю, включаючи публікації, підготовку прес-релізів, фотографій та дайджестів.

Е. Хочу отримати перспективну посаду в міжнародній, швидко зростаючій зростаючій компанії.

Ж. Хочу отримати посаду, яка допоможе мені реалізувати мої творчі і інтелектуальні здібності.

Вправа 7. Укладіть хронологічне і функціональне резюме від свого імені. Визначте посаду, на яку б ви могли претендувати з огляду на ваш освітньо-кваліфікаційний рівень.

Вправа 8. Прочитайте документ. Зредагуйте текст автобіографії, запишіть, дотримуючись правил оформлення. Укажіть на характер помилок:

А. Автобіографія

Я, Гайденко Наталія Василівна, народилася 10 січня 1981 року в м. Харкові, в родині службовців. Батьки працюють в ВО «Стимул», батько – Д'ячук Віталій Іванович – інженер-конструктор, мати – Д'ячук Інна Дмитрівна – інспектор відділу кадрів.

В 1998 році я закінчила зош № 10 і поступила в ПТУ-12, яке закінчила в 2000 році за спеціальністю секретар-друкарка із знанням оргтехніки. Після закінчення училища була направлена на роботу в машбюро заводу «Імені Малишева» на посаду друкарки. В 2002 році переведена на посаду старшої друкарки, а в 2004 – завідуючою машбюро. В 2002 році зайняла перше місце в конкурсі професійної майстерності робітників служби документації. В 2003 році вступила на заочно до Університету міського господарства за спеціальністю менеджмент організацій і змінила місце роботи, працювала помічником керівника торгівельної компанії «Євростиль». Після закінчення університету в 2008 році влаштувалася на роботу до компанії «Аква» на посаду керівника-секретаря аналітичної обробки інформації.

Заміжня. Чоловік – Гайденко Максим Вікторович, 1975 року народження, працює маркетологом у будівельній компанії «Житлобуд 1».

Моя домашня адреса: 61101, м. Харків, вул. Іванова, 15 кв. 4.

10.08.23

(підпис)

/Гайденко Н. В./

Б. Автобіографія.

Я, Козачук Олексій Андрійович народився 10 серпня 1992 р. в м. Ізюм.

В 1998 р. пішов в перший клас загальноосвітньої школи № 1 в м. Ізюм. Під час навчання в старших класах приймав участь в обласних олімпіадах по англійській мові і історії. Також приймав участь в спортивних змаганнях по футболу. В 2009 р. закінчив одинадцятий клас з срібною медаллю.

Мій батько, Козачук Андрій Олексійович народився 15.05.1967. На цей час працює підприємцем.

По закінченню школи вдало здав зовнішнє тестування і поступив в Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця на Факультет міжнародної економіки, де нині і навчаюсь.

27.11.2023 р.

Вправа 9. Напишіть резюме Саєнко Вікторії Вікторівни.

Вправа 10. Зредагуйте сталі вислови, уживані в тексті автобіографії:

А. Поступити в інститут, зайняти перше місце в олімпіаді, одержати спеціальність викладач французької мови, вступити на курси по інформатиці, працювати на посаді фельдшер-лаборант, навчатися на юридичному факультеті на спеціальності, моя сім'я складається з чотирьох чоловіків: я, мати, батько, брат, я займаюся мовою програмування.

Б. В 2020 році я вступив у Національний Авіаційний Університет, де навчаюся до теперішнього часу. В 2021 році поступив до Харківського національного університета на економічний факультет, зараз являюся студентом 1 курсу. На протязі 2019–2023 вчився на юриста в університеті, який закінчив з гарними показниками.

Вправа 11. Знайдіть помилки в оформленні характеристики. Зредагуйте текст. З'ясуйте відмінності у значеннях слів *програмний – програмовий, відношення – ставлення, відносини – взаємини – стосунки.*

Характеристика

Суботіна Маргарита Віталіївна
студентка будівельного факультету
Національного університету міського
господарства імені О. М. Бекетова,
2000 року народження

Суботіна М. В. за час навчання в даному університеті проявила себе чесною, здібною, добросовісною, старанною студенткою, має високий рівень у навчанні, активна на заняттях, уміє працювати самостійно, гарно сприймає програмовий матеріал.

Студентка виявляє доброту та чуйність. Вихована, чемна, життєрадісна. До старших людей відноситься з повагою. Користується авторитетом серед товаришів.

Активна у суспільно корисливій діяльності. Має почуття громадянського обов'язку до неї. Користується авторитетом педагогічного колективу. Добросовісно виконує дані їй доручення.

Характеристика подається для визначення рейтингу студентки.

Куратор академічної групи:

(підпис)

Зимко П. Н.

27.06.23

Вправа 12. Перекладіть текст характеристики українською мовою. Допишіть відсутні реквізити.

За время своей работы Тимофеева И. В. проявила себя как высококвалифицированный специалист в области стандартизации, хорошо знающим законодательство о техническом регулировании.

К исполнению должностных обязанностей Тимофеева И. В. относится добросовестно и ответственно. Характеризуется высокой степенью дисциплинированности. При решении сложных вопросов проявляет самостоятельность и оперативность, старательность в выполнении распоряжений руководителя.

Тимофеева И. В. обладает организаторскими способностями, пользуется авторитетом у коллег и сотрудников смежных подразделений, проявляет требовательность к себе и подчиненным.

Умеет находить нестандартные подходы к решению задач, стоящих перед подразделением, творчески подходит к делу.

Стремится к повышению профессионального уровня – по собственной инициативе прошла обучение.

Вправа 13. Знайдіть помилки в оформленні характеристики. Зредагуйте і запишіть, дописавши відсутні відомості. Укажіть на характер помилок.

Характеристика
видана студентці 5 курса
Харківського Національного університета ім. В. Н. Каразіна
Шупляковій Ірині Дмитрівні 1995 року народження,
освіта – середня спеціальна

Пані Шуплякова Ірина Дмитрівна, студентка 5 курсу, яка навчається за спеціальністю «Міжнародні економічні відносини» успішно проходила перекладацьку практику у Посольстві республіки Ліван з 14.03.22 по 14.04.22 року. Вона виконувала переклади з української мови на англійську мову дипломатичних нот та економічних листів різного характеру.

Зарекомендувала себе як уважна та старанна студентка. Практика оцінена на відмітку «відмінно».

Посол республіки Ліван в Україні
15.04.22

Юссеф Садака

Вправа 14. Зредагуйте речення з тексту характеристики:

А. Проявив себе як викладач, досконало знаючий свою справу.

Б. Користується авторитетом колег.

В. Характеристика видана в аспірантуру Харківського юридичного університету.

Г. Фахом секретаря-референта оволоділа в повному обсязі.

Д. У червні року Степановим С. С. було закінчено навчання в університеті «ХАІ», одержавши диплом за фахом «Інформаційні технології».

Е. Постійно підвищує свій професійний рівень.

Ж. Володіє високим рівнем психологічної культури.

Вправа 15. Напишіть рекомендаційний лист. Чим рекомендаційний лист відрізняється від характеристики?

Вправа 16. Утворіть форму знахідного відмінка однини чоловічих прізвищ, сформулюйте правила, за якими відмінюються прізвища в українській мові.

Кутній, Лимар, Леньо, Яхно, Горобець, Пономарів, Шуль, Півторадні, Слабуха, Тарцюра, Музика, Лебідь, Сало, Поштар, Корнило, Назарок, Курилів, Гриців, Гудзій, Закусило, Щука.

Вправа 17. Зредагуйте текст відповідно до норм сучасної української літературної мови, добираючи з дужок найбільш точне слово.

У відповідності із статтею КЗот України трудовий контракт повинен (підписуватися, укладатися, складатися) в писемній формі.

При укладанні контракта (рекомендується, дається порада) указувати основні (домовленості, умови):

– місце роботи (назва підприємства, куди (береться, приймається, зараховується) працівник, його адреса;

– конкретну роботу з певної спеціальності чи (місця, посади, поста, профілю);

– дату початку роботи і її закінчення, якщо укладається (спільний, негайний, терміновий, невідкладний, екстрений, першочерговий, надтерміновий) трудовий контракт.

Вправа 18. Чи можна вважати людину знавцем української мови, якщо вона так переклала синтаксичні конструкції? виправте помилки, уникайте калькування з російської мови.

В значительной степени – в значній мірі; бывший директор – бувший директор; быть на хорошем счету – бути на хорошому рахунку; подъем уровня производства – підйом рівня виробництва; работать на общественных началах – працювати на суспільних началах; приступать к производству – приступати до виробництва; рассмотрим следующие вопросы – розглянути слідуочі питання; самый лучший результат – самий кращий результат; профессиональный уровень – професіональний рівень; трудовые споры – трудові суперечки; находится в прекрасной форме – знаходиться в прекрасній формі; занимают призовые места – займати призові місця; допускают возможность – допускати можливість; соискатель ученой степени – співшукач ученої ступені; понести убытки – понести збитки; считать необходимым – рахувати за необхідне; выполнить большой объем работы – виконати великий об'єм роботи; относится к языку – відноситися до мови; принять следующие решения – прийняти наступні рішення.

Вправа 19. Побудуйте і запишіть словосполучення із самостійно дібраними іменниками, відповідаючи на питання. Чи змінюється значення словосполучення від зміни применника у кожній групі?

Навчаючись (*з якою метою?*) – задля, для, заради;
зустрінемося (*коли?*) – у, на, наприкінці, по, після, о (об), напередодні, під час, протягом, упродовж;
виконати (*всупереч чому?*) – незважаючи на, попри, всупереч, наперекір, незалежно від.

ТЕМА 3.3 ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ

Вправа 1. Прочитайте заголовки звітів. Зредагуйте їх, якщо потрібно, допишіть відсутні відомості:

А. Про проведення тижня українського кіно у м. Києві голови Спілки українських кінематографістів з 14.01.2022 до 20.01.2022.

Б. Студентки факультету економіки та підприємництва Семеног Наталії Ігорівни.

В. Харківської гімназії за 2020–2022 навчальний рік.

Г. Про виробничу практику студента Харченка Р. Б..

Д. Про результати літньої екзаменаційної сесії за 2016 рік.

Е. Студентки 3 курсу Вакуленко Наталії про виробничу практику, що проходила у ПП «Імпульс» з 1 березня по 9 квітня 2017 року.

Вправа 2. Запишіть речення відповідно до правописних норм. Укажіть на характер помилок.

Згідно з планом кафедри, було проведено заняття та подано для обговорення плани конспекти занять.

Упродовж звітного періоду, відвідували відкриті заняття викладачів кафедри.

За час педагогічної практики проводила позакласну роботу зі спеціальності, лінгвістичну вікторину, тиждень української мови.

Практика допомогла виробити практичні уміння й навички проведення уроків різних типів, перевіряти будь-які види письмових робіт.

Педагогічна практика поглибила і закріпила знання здобуті в університеті з фахових психологопедагогічних дисциплін, випробувати себе, як класний керівник.

Вправа 3. Напишіть звіт про проведену науково-практичну конференцію студентів вашого університету.

Вправа 4. Складіть звіт про роботу студентської ради факультету, використовуючи безособові форми на -но, -то, утворені від поданих дієслів.

Переобрати, прийняти, узгодити, призначити, схвалити, взяти, затвердити.

Вправа 5. Складіть документ, у якому обґрунтовано потребу передплати фахових періодичних видань.

Вправа 6. Проаналізуйте фрагменти пояснювальних записок. Виправте помилки.

Я, студентка Коваль О. В., не змогла вчасно приступити до занять 4 лютого 2020 року.

Займаючи посаду старости, я зіткнувся з проблемою катастрофічної нестачі аудиторії для проведення практичних занять.

Вважаю необхідним прийняти щодо Сидорової С. С. сурові міри дисциплінарної відповідальності.

У відповідності з Вашим дорученням мною перевірено стан підготовки вузів до нового 2016–2017 учбового року.

Вправа 7. Знайдіть помилки в оформленні пояснювальної записки. Зредагуйте текст, обґрунтуйте виправлені помилки.

Декану університету
ім. О. М. Бекетова
пану О. А. Писаревському
від студента групи ГОТ-2020-1
Бойко Миколая Віталійовича

Пояснювальна записка.

Я, студент М. В. Бойко, не був присутнім на заняттях 15 квітня завдяки хворобі. Справка № 18-05/106, видана травматологом, що працює в поліклініці № 20 м. Харкова паном Середя С. Г. 16.04.21, прикладається.

07.04.21 р.

(підпис)

Бойко М. В.

Вправа 8. Зредагуйте типові мовні звороти, що вживаються в службових записках. Складіть з ними речення, ускладнені відокремленими обставинами чи означеннями.

Прийняти міри, ігнорувати думку, заслужувати увагу, при таких обставинах, при аналізі подій, завідувач кафедру, учбовий відділ, по власній ініціативі відстаючі студенти, співставляти факти, діючий закон, слідуючі питання.

Вправа 9. Який фрагмент протоколу є правильним:

а) Порядок денний:

1. Про виробничу практику студентів II курсу в музеї.
2. Стан успішності студентів II курсу в I семестрі 2020–2021 навч. року.

б) Порядок денний:

1. Про виробничу практику студентів II курсу в музеї.
2. Про стан успішності студентів II курсу в I семестрі 2020–2021 навч.

року.

в) Порядок денний:

1. Проведення виробничої практики студентів II курсу в музеї.
2. Стан успішності студентів II курсу в I семестрі 2020–2021 навч. року.

Вправа 10. Виправте помилки в оформленні документа. Зредагуйте текст, укажіть на характер помилок. З'ясуйте особливості поєднання виділених слів.

ПРОТОКОЛ № 11

Проведення виробничої наради
з працівниками НВК «Лідер»

Від «23» серпня 2016 р.

Присутні: 6 вчителів, 3 вихователі ГПД, заступник з НВР Санкова І. Т., завхоз Супрун Г. Ф.

Відсутні: помічники вихователів.

ПОВІСТКА ДЕННА:

1. Дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку.
2. Затвердження графіків роботи працівників.
3. Готовність НВК до нового навчального року.
4. Технічний стан закладу.

ВИСТУПИЛИ:

1 питання. Директор Троцька Л. В. *повідомила* всіх працівників під особисту розписку правила внутрішнього трудового розпорядку.

2 питання. Заступник директора з НВР Санкова І. Т. поінформувала учасників наради про графік роботи закладу.

3 питання. Доведено до відома присутніх, що заклад повністю готовий до нового навчального року, про що свідчить акт готовності закладу, наданий районним управлінням освіти.

4 питання. Супрун Г. Ф. довела до відома присутніх про технічний стан закладу.

Технічний стан в закладі в задовільному стані.

УХВАЛИЛИ:

1. Прийняти та виконувати Правила внутрішнього трудового розпорядку без доповнень та зауважень.
2. Затвердити графіки роботи, запропоновані адміністрацією.
3. Звернутися з проханням до районного управління освіти про надання допомоги у вирішенні питань технічного стану.

Секретар:

Пятецька Л.

Вправа 11. Зредагуйте текст, допишіть реквізити, яких бракує. Визначте, який це документ за: а) походженням; б) місцем виникнення; в) призначенням; г) формою.

Протокол
загальних зборів студентів ІІ курсу

11.10.2021.

Голова: Павленко О. В.

Присутні: декан факультету доц. Рищенко Т. Д., доц. Усачова О. Ю., студенти ІІ курсу.

Повістка денна:

Про підготовку до зимової сесії.

Про дисципліну та успішність студентів II курсу.

Слухали: Виступ старости групи Антонова О. С.

Ухвалили: До 20.12.2021 р. ліквідувати всі негативні оцінки.

Голова

Павленко О. В.

Секретар

Шовкун О. Д.

Вправа 12. Складіть стислий протокол зборів студентів вашої групи, розмістивши подані реквізити відповідно до правил і додавши необхідні відомості.

Протокол; голова; порядок денний; звіт голови профгрупи за 2021 рік; секретар; слухали; різне; про надання гуртожитку; ухвалили; підписи; дата; номер; про обрання делегатів на звітні профспілкові збори студентів університету; виступили.

Вправа 13. Проаналізуйте наведені нижче складові витягу з протоколу, зредагуйте і запишіть виправлений варіант, укажіть на характер помилок.

Витяг з протоколу № 7 засідання вченої ради Національного університету імені О. М. Бекетова від 21 червня 2022 року.

Витяг № 4 з протоколу засідання кафедри історії України про обрання делегатів на міжнародну наукову конференцію в м. Київ.

Вправа 14. Напишіть витяг з протоколу засідання студентського наукового гуртка, який ви відвідуєте, про:

а) затвердження тем наукових робіт;

б) рекомендацію наукових робіт до участі у студентській науковій конференції.

Вправа 15. Прочитайте документ. З'ясуйте, яких реквізитів не вистачає, зредагуйте текст і запишіть, дотримуючись правил оформлення.

Довідка

Дана довідка видана для підтвердження того, що Щкуратівський С. В. дійсно проживає і зареєстрований в м. Мерефі по адресу: бул. Квітки-Основ'яненко, 7, кв. 51.

Вона видається по місцю вимоги.

Начальник ЖЕКу

Л. С. Марчук

(підпис)

Вправа 16. Зредагуйте текст довідки. Поясніть особливості відмінювання прізвищ.

Видана Дядик Вадимові Павловичу в тому, що він являється студентом 5 курсу факультету менеджменту.

Видана Яковенко Сергію Олексійовичу в тому, що він проживає по адресу: м. Люботин, вул. Садова, 15, займає жилу площу 32 квадратних метрів.

ТЕМА 3.4 ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВІ ДОКУМЕНТИ

Вправа 1. Оберіть правильний варіант відповіді:

А Доручення – це:

1) письмове повідомлення, за яким окрема особа чи організація надає право іншій особі чи організації від її імені здійснювати певні юридичні дії або отримувати матеріальні цінності;

2) документ, у якому засвідчують той чи той факт; підтверджують одержання листів, переказів, цінних паперів:

3) документ, який пишуть на підтвердження певних умов, зобов'язань.

Б Письмове підтвердження певної дії (передавання й отримання документів, товарів, грошей, матеріальних цінностей) називається:

1) розпискою;

2) дорученням;

3) актом.

Вправа 2. Продовжіть речення і запишіть їх.

Доручення – це ...

Доручення видаються на розпорядження майном, ...

За походженням доручення поділяються на ...

Обов'язковою умовою правомірності доручення є ...

Вправа 3. Складіть особисте доручення на отримання поштового переказу.

Вправа 4. Відредагуйте пропонування текст. Запишіть виправлений документ відповідно до правил оформлення.

Довіреність

Я, головний бухгалтер «ПП Фармалек» Олена Ярославівна Маренич, мешкаюча за адресою: м. Харків, вул. Мироносицька 98, кв. 5, доручаю своєму чоловікові Олегу Анатолійовичу Маренич, мешкаючому за тією ж адресою, отримати нараховану мені зарплату за вересень 2020 року.

04.10.2020

Олена Маренич

Вправа 5. Прочитайте наведені документи. Порівняйте їх. Визначте відмінності в їх оформленні. Укажіть різновид кожного документа.

А Розписка

Я, Омельченко Микола Олегович, отримав від Канівцової Ніни Семенівни 5000 (п'ять тисяч) гривень.

Зобов'язуюсь повернути всю суму до 17 червня 2021 року.

Домашня адреса: м. Полтава, вул. Лісова, буд. 31, кв. 8.

Паспорт: серія МА № 630085, виданий Київським РУ МУ МВД України в Полтавській області 24 листопада 1998 року.

17 травня 2021 р.

Особистий підпис Омельченка М. О.

Підпис Омельченка М. О. засвідчую:

Державний нотаріус

Першої Полтавської державної

нотаріальної контори

17 травня 2021 р.

Підпис

Ю. В. Шкляр

Б

Розписка

Я, Бережний Анатолій Сергійович, завідувач кафедри фінансів Львівського університету бізнесу та права, отримав від Захаренка Тараса Борисовича, проректора з адміністративно-господарської роботи, сканер HPScanJet 2400 (інв. № 44172414), принтер LGSP-2040 (інв. № 17289832) і ксерокс CANONNP-6512 (інв. № 23439138) для роботи з матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», що відбулася 12 травня 2021 року.

Підстава: наказ ректора університету № 108 від 14 травня 2021 року.

24 травня 2021 р.

Особистий підпис Бережного А. С.

Вправа 6. Напишіть розписку про те, що ви отримали від бухгалтера фірми певну суму грошей на придбання в пункті кінопрокату фільму, необхідного для проведення тренінгу з економічного прогнозування.

Вправа 7. Напишіть розписку про отримання в тимчасове користування трудової книжки.

Вправа 8. Відредагуйте поданий текст. Запишіть виправлений документ відповідно до правил його оформлення.

А.

Росписка

Мною, Ільїним І. С., у жовтні цього року отримано від Касперського К. П. грошей 30 (тридцять) гривень. Всю сумму поверну повністю. Обов'язково.

Домашня адреса: Київ-1, вул. Сагайдачного, 1, кв. 32.

Паспорт: VI КМ № 654753 виданий Київським РВВС України м. Київ 31 серпня 2000 року.

14.10.21

Підпис

Касперський К. П.

Підпис особи засвідчую

Підпис

15.10.21

Б. Розписка

Я, головний бухгалтер білоцерківського науководослідного центру Pharma-new Майоренко Петро Дем'янович, одержав від директора ПП «Мрія» Забудько Віктора Васильєвича 5 комп'ютерів LG для роботи в лабораторії.

19.03.2021 р.

Майоренко П. Д.

Вправа 9. Перекладіть наведені мовні звороти, уживані в обліково-фінансових документах, українською мовою.

Банковский перевод, вменять в обязанность, доверенное лицо, доверенность действительна, личное имущество, лицевой счет, для

предоставления, должностное лицо, заверить на основании, брать во временное пользование, степень ответственности, возместить расходы, частное лицо, по поручению, были в употреблении, право, данное юридическому лицу, по истечению срока, пришли в негодность, частная собственность, сроком на ... года (месяца).

ТЕМА 3.5 ЕТИКЕТ СЛУЖБОВОГО ЛИСТУВАННЯ

Вправа 1. Використавши початкові фрази складіть лист-підтвердження, лист-подяку, лист-нагадування, лист-відмову:

- а) Офіційно підтверджуємо свою згоду на...
Підтверджуємо отримання Вашої телеграми...
- б) Висловлюємо свою найщирішу вдячність за..
Насамперед дозвольте подякувати Вам за...
- в) Бажаємо за свій обов'язок нагадати Вам про...
Нам дуже незручно, що змушені нагадати Вам про...
- г) На жаль, ми не можемо прийняти Вашої пропозиції...
Вибачте але ми не можемо надати (погодитись)...

Вправа 2. Запишіть прізвища, імена, імена по батькові у формі кличного відмінка.

Ковальчук Андріан Павлович	Михайлик Олена Іванівна
Зайченко Кирило Михайлович	Супоненко Наталія Сидорівна
Марченко Борис Анатолійович	Ольховська Дар'я Марківна
Литвин Тихін Федорович	Середа Катерина Петрівна

Вправа 3. Зробіть переклад завершальних речень, що використовуються при укладанні службових листів.

Разрешите ещё раз поблагодарить Вас; выражаем ещё раз свою признательность; благодарим за помощь; искренне благодарны Вам; заверяем, что Вы полностью можете рассчитывать на нашу поддержку; будем рады сотрудничать с Вами; будем рады установлению взаимовыгодных контактов с Вашей фирмой; надеемся, что наше предложение заинтересует Вас; надеемся, что Вы правильно поймёте нас; искренне просим прощения за...; ещё раз просим прощения за эту досадную ошибку; с уважением и наилучшими пожеланиями; желаем успехов.

Вправа 4. Допишіть текст листа.

Шановні панове!

Підтверджуємо отримання Вашого листа від 01.07.2022 р. на постачання 5 тис. примірників посібника «Усне спілкування». Повідомляємо, що...

Вправа 5. Продовжте текст листа за початком.

Ми раді запросити Вас на зустріч ...

Запрошуємо Вас на зустріч ...

Тема зустрічі:

Зустріч відбудеться:

Доводимо до Вашого відома, що замовлення на участь ...

Нагадуємо, що термін подання ...

На Ваше прохання повідомляємо, що ...

Звертаємося до Вас з проханням надіслати ...

Вправа 6. Укладіть лист-пропозицію про надання послуг.

Вправа 7. Запишіть типові мовні звороти, якими можна скористатися під час написання листа-прохання.

Вправа 8. Напишіть лист-подяку організації, яка фінансово підтримала важливу добродійну акцію.

ТЕКСТИ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ

Текст 1

Охрана труда – это система правовых, социально-экономических, организационно-технических, санитарно-гигиенических и лечебно-профилактических мероприятий и средств, направленных на сохранение здоровья и работоспособности человека в процессе труда.

Действие закона распространяется на все предприятия, учреждения и организации независимо от форм собственности и видов их деятельности, на всех граждан, которые работают, а также привлечены к труду на этих предприятиях.

Законодательство об охране труда состоит из настоящего Закона, Кодекса законов о труде Украины и иных нормативных актов.

Государственная политика в области охраны труда базируется на принципах:

– приоритета жизни и здоровья работников по отношению к результатам производственной деятельности предприятия, полной ответственности собственника за создание безопасных и безвредных условий труда;

– комплексного решения задач охраны труда на основе национальных программ по этим вопросам и с учетом других направлений экономической и социальной политики, достижений в области науки и техники и охраны окружающей среды;

– социальной защиты работников, полного возмещения ущерба лицам, потерпевшим от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний;

– установленных единых нормативов об охране труда для всех предприятий, независимо от форм собственности и видов их деятельности;

– использование экономических методов управления охраной труда, проведения политики льготного налогообложения, что способствует созданию безопасных и безвредных условий труда, участия государства в финансировании мероприятий по охране труда;

– осуществления обучения населения, профессиональной подготовки и повышения квалификации работников по вопросам охраны труда;

– обеспечения координации деятельности государственных органов, учреждений, организаций и объединений граждан, решающих различные проблемы охраны здоровья, гигиены и безопасности труда, а также сотрудничества и проведение консультаций между собственниками и работниками (их представителями), между всеми социальными группами при принятии решений по охране труда на местном и государственном уровнях;

– международного сотрудничества в области охраны труда, использования мирового опыта организации работы по улучшению условий и повышения безопасности труда.

Текст 2

Черты инновационного управления

Новые экономические условия хозяйствования отличает уменьшение серийности производства. На первый план выходит его гибкость – готовность к частым переналадкам оборудования при одновременном сокращении времени переналадки. Наибольшей прибылью предприниматели добиваются за счет опережения конкурентов в создании новых рынков и изделий, не имеющих на рынке близких аналогов, а не за счет снижения издержек. Последнее считается необходимым, но уже недостаточным. Конкуренция перемещается в неценовую область.

Все это требует сегодня от фирм повышенного внимания к эффективной организации собственных исследований и разработок, заимствованию чужого опыта, оперативному внедрению их результатов, т. е. обеспечению интенсивной инновационной деятельности.

Успешное управление инновационным процессом должно учитывать следующие его особенности:

1. Инновации обладают системным характером, они неизбежно охватывают все связанные между собой подсистемы на предприятии.

Инновация только тогда принесет какие-либо положительные результаты, когда все подсистемы предприятия адаптируются к изменениям, которые произошли в одной из подсистем в результате инновации.

2. Инновационные процессы связаны с созданием внутренних и внешних (межорганизационных) инновационных сетей.

3. Высокий риск, неуверенность в конечных результатах инновационного процесса приводят к тому, что планирование инноваций носит гибкий, адаптационный характер.

Новое инновационное управление многое меняет в сложившихся представлениях. Если в рамках традиционного управленческого мышления техническая реконструкция, вызванная крупным нововведением, влечет за

собой изменения в структуре предприятия, то сегодня говорят о необходимости заблаговременной перестройки структуры управления предприятия еще до окончательного решения о сущности и масштабах технологических изменений.

В связи с этим вне зависимости от сферы деятельности предприятия на первый план сегодня выходит анализ инновационности предприятия, его готовность к нововведениям.

Текст 3

Подходы и взгляды на финансового менеджера

Финансовая компонента в явной или завуалированной форме присутствует в управлении любым хозяйствующим субъектом. На ранних этапах развития бизнеса носителями этой компоненты были собственники-управленцы, затем она перешла в ведение наемных менеджеров, которые решали вопросы финансового характера с более или менее активным участием представителей бухгалтерской службы.

Реалии современного, постоянно усложняющегося бизнеса таковы, что грамотное ведение внутри- и внефирменной финансовой политики подобным образом уже если не невозможно, то по крайней мере весьма неэффективно. Этим обстоятельством и предопределяется обособление относительно новой (в современной, ее трактовке) профессии финансового менеджера. До настоящего времени не сложилось единого понимания в содержательном наполнении функций специалиста по управлению финансами. Тем не менее можно сформулировать два основных подхода.

Первый подход: финансовый менеджер как специалист, осуществляющий связь крупных компаний с рынками капитала.

Здесь финансовый менеджер является внешним лицом по отношению к фирме, нанимаемым ею для выполнения специфических операций на рынке капитала. С этой точки зрения к функциям финансового менеджера можно отнести осуществление двух видов операций:

1. Операции инвестирования-заимствования (помощь в организации финансирования фирмы за счет эмиссии и размещения ценных бумаг).

2. Операции спекулятивного характера (помощь в инвестировании временно свободных финансовых ресурсов фирмы).

В экономически развитых странах произошло обособление этого вида деятельности в отдельный бизнес путем создания сети финансовых компаний, банкирских домов, инвестиционных банков и др. В этом случае финансовый менеджер является внешним лицом по отношению к фирме, нанимаемым ею для выполнения специфических операций на рынке капитала.

Второй подход: финансовый менеджер – специалист компании, «ответственный за значимые решения в области инвестирования и финансирования».

С этой точки зрения финансовый менеджмент представляет собой практическую деятельность, осуществляемая специалистом компании, по управлению ее внутренними и внешними финансовыми потоками. В этой ситуации функции финансового менеджера связаны деятельностью в

следующих областях: общий финансовый анализ и планирование, в рамках которых осуществляется формулирование общей финансовой стратегии; текущее управление денежными средствами, в рамках которого осуществляются финансирование текущей деятельности и организация денежных потоков, имеющие целью обеспечение платежеспособности предприятия и ритмичности текущих платежей; управление финансовой деятельностью, обеспечивающее рентабельную работу в среднем; управление инвестиционной деятельностью, понимаемой в широком смысле как инвестиции в так называемые реальные активы и инвестиции в финансовые активы; управление источниками финансовых ресурсов как область деятельности управленческого аппарата, имеющая целью обеспечение финансовой устойчивости предприятия.

Текст 4

Задачи и принципы экологического менеджмента

Экологический менеджмент – это система экологически ориентированного управления современным производством.

Вне зависимости от типа и характера производства любое предприятие связано с окружающей его природной средой. На всех этапах хозяйственной деятельности происходит обмен веществом, энергией и информацией с окружающей средой.

Предприятие выступает первым и наиважнейшим элементом в хозяйственной деятельности человека, влияющим на загрязнение и деградацию окружающей природной среды. Для того, чтобы свести к минимуму это отрицательное воздействие, необходимо экологизировать экономику.

Экологизация экономики – это совокупность управленческих, технологических, финансово-экономических мероприятий, направленных на снижение экологической нагрузки на окружающую природную среду. При этом важно учесть, что эти мероприятия должны проводиться в рамках действующего производства.

Цель экологического менеджмента – достижение желаемого, возможного и необходимого состояния окружающей среды как объекта управления; сведение к минимуму вероятности возникновения экологических кризисов и экологических катастроф.

Экологическая катастрофа – необратимое разрушение экосистем на данной территории.

Экологический кризис – обратимое нарушение экосистем на данной территории.

Экосистема – это совокупности на данной территории всех живых организмов и факторов окружающей среды.

Основные принципы экологического менеджмента:

– принцип опоры на экологическое сознание и экономическое мотивирование;

– принцип предупредительности и своевременности решения проблем экологического развития;

- принцип ответственности за экологические последствия всех управленческих решений;
- принцип интеграции управления экологическими процессами в общую систему управления предприятием;
- принцип последовательности (непрерывности, поэтапности) решения проблем экологического развития.

Текст 5

Проанализируем состав субъектов публичного управления. К субъектам этого вида управления относят органы государственной власти, имеющие такие полномочия, как законодательные, исполнительно-административные, судебные и контрольно-надзорные. Существует следующее определение органа публичного управления: это орган, реализующий публичное управление в обществе и в государстве, наделенный для этого в законодательно установленном порядке соответствующим публично-властным статусом и характеризующийся следующими признаками:

- создается в установленном законодательством (законом или подзаконным нормативным правовым актом) порядке (предусмотрен или допускаем законом);
- создается и функционирует с законодательным определением (назначением) для него места в порядке (матрице) системной структуры органов публичного управления;
- законодательно наделен определенной публично-властной компетенцией (предметами ведения и публично-властными полномочиями по ним), а также наделен референтным функционалом (референтный – выступающий в качестве объекта, факта или события, на которое ссылаются в подтверждение некоторых идей; служащий источником этих идей, образцом для подражания);
- обладает нормативно установленной для него внутренней структурой, в том числе иерархической и функциональной;
- действует в установленном законодательством порядке, будучи связанным нормативно закрепленными процедурами (административными и др.);
- комплектация персонала этого органа осуществляется в нормативно установленном порядке. Выделяют органы общей компетенции и специальной компетенции.

Субъекты публичного управления наделены публично-властными полномочиями, и в этом их принципиальное отличие от субъектов других систем управления полномочий, которые наделены только конкретными правами и обязанностями.

Текст 6

Что такое стратегический менеджмент?

Стратегический менеджмент – это серия действий компании по достижению долгосрочных целей, которые позволяют бизнесу выжить в

конкурентной борьбе и процветать в любых условиях внешней среды. И чем более нестабильны условия этой среды, тем выше потребность компании в четкой стратегии.

Стратегический менеджмент еще называют стратегическим управлением, так как он обеспечивает общее управление компанией в рамках реализации стратегии. А также связан с целым комплексом мероприятий, необходимых для эффективной работы компании: планированием, анализом среды, учетом ресурсов, контролем и регулированием.

Система стратегического менеджмента включает разработку миссии и целей компании, а также действия для их достижения. А это значит, чтобы разработать эффективную корпоративную стратегию, менеджменту компании нужно ответить на 3 ключевых вопроса:

В какой ситуации находится сейчас компания и какие возможности, ресурсы у нее есть?

Куда планирует двигаться в будущем?

Как сможем достичь этих целей?

А также использовать все элементы системы стратегического менеджмента, чтобы гарантированно достичь желаемых результатов:

- провести анализ внутренней и внешней ситуации (внутри компании и на рынке);

- сформулировать миссию и цели компании; разработать стратегический план;

- проанализировать портфель компании; создать организационную структуру;

- выбрать систему управления;

- определить политику компании во всех сферах её деятельности;

- реализовать стратегию;

- собрать обратную связь и проконтролировать результаты доработать стратегию в свете приобретенного опыта, изменившихся условий и новых возможностей.

Как видим, стратегия не статична. Процесс ее разработки и внедрения цикличен, предусматривает постоянную обратную связь и корректировку целей.

Стратегическое управление – это постоянный процесс управления компанией, направленный на разработку и внедрение стратегии. Где стратегия – связующее звено между целями компании и линией ее поведения, выбранной для их достижения.

Основная роль стратегического управления в системе менеджмента при этом – реализовать миссию компании, усилить ее конкурентные преимущества, снизить затраты и помочь ей достичь желаемых результатов.

Текст 7

Социальная технология в широком смысле – это опирающаяся на определенный план (программу действий) целенаправленная системно организованная деятельность социального субъекта, направленная на решение

какой-либо социально-значимой задачи и представляющая собой систему процедур и операций использования социальных ресурсов, обеспечивающую решение этой задачи.

Социально-коммуникативная технология – это опирающаяся на определенный план (программу действий) целенаправленная системно организованная деятельность по управлению коммуникацией социального субъекта, направленная на решение какой-либо социально-значимой задачи.

Прикладная дефиниция социально-коммуникативной технологии: социально-коммуникативная технология – это системно организованная, опирающаяся на программу (план) совокупность операций, структур и процедур, обеспечивающих достижение цели социального субъекта посредством управляемой социальной коммуникации.

Приведенные дефиниции эквивалентны между собой и с разной степенью полноты характеризуют определяемый феномен.

PR-технологию, как частный вариант СКТ можно определить следующим образом.

PR-технология – это реализуемая средствами PR социально-коммуникативная технология управления внешними и внутренними коммуникациями базисного субъекта PR с его целевыми общественностями.

Ключевые понятия определения социально-коммуникативной технологии – социальная технология и социальная коммуникация.

Как и в каждой социальной технологии в широком смысле объектом социально-коммуникационной технологии являются социальное пространство и социальное время, управление которыми осуществляется посредством целенаправленной системно организованной социальной коммуникации.

В узком прикладном смысле объектом социально-коммуникативной технологии является подсознание, сознание и поведение социальных субъектов, (все компоненты в совокупности, их определенная комбинация или каждый отдельно), управление которыми осуществляется через целенаправленную системно организованную социальную коммуникацию.

Предметом социально-коммуникативной технологии выступает организованный на базе социальных коммуникаций целенаправленный системный процесс управления социальным пространством и социальным временем для решения определенной социально значимой задачи.

Текст 8

Что обозначает понятие «информационная безопасность»?

Информационная безопасность – это сохранение и защита информации, а также ее важнейших элементов, в том числе системы и оборудование, предназначенные для использования, сбережения и передачи этой информации. Другими словами, это набор технологий, стандартов и методов управления, которые необходимы для защиты информационной безопасности.

Цель обеспечения информационной безопасности – защитить информационные данные и поддерживающую инфраструктуру от случайного или преднамеренного вмешательства, что может стать причиной потери данных

или их несанкционированного изменения. Информационная безопасность помогает обеспечить непрерывность бизнеса.

Для успешного внедрения систем информационной безопасности на предприятии необходимо придерживаться трех главных принципов:

Конфиденциальность. Это значит ввести в действие контроль, чтобы гарантировать достаточный уровень безопасности с данными предприятия, активами и информацией на разных этапах деловых операций для предотвращения нежелательного или несанкционированного раскрытия. Конфиденциальность должна поддерживаться при сохранении информации, а также при транзите через рядовые организации независимо от ее формата.

Целостность. Целостность имеет дело с элементами управления, которые связаны с обеспечением того, чтобы корпоративная информация была внутренне и внешне последовательной. Целостность также гарантирует предотвращение искажения информации.

Доступность. Доступность обеспечивает надежный и эффективный доступ к информации уполномоченных лиц. Сетевая среда должна вести себя предсказуемым образом с целью получить доступ к информации и данным, когда это необходимо. Восстановление системы по причине сбоя является важным фактором, когда речь идет о доступности информации, и такое восстановление также должно быть обеспечено таким образом, чтобы это не влияло на работу отрицательно.

Информация очень важна для успешного развития бизнеса, следовательно, нуждается в соответствующей защите. Особенно актуально это стало в бизнес-среде, где на передний план вышли информационные технологии. Так как мы живем в эпоху цифровой экономики, без них рост компании просто невозможен.

Информация сейчас подвергается все большему числу угроз и уязвимостей. Хакерские атаки, перехват данных по сети, воздействие вирусного программного обеспечения и прочие угрозы приобретают более изощренный характер и набирают огромный темп. Отсюда возникает необходимость внедрять системы информационной безопасности, которые могли бы защитить данные компании.

На выбор подходящих средств защиты информации влияют многие факторы, включая сферу деятельности компании, ее размер, техническую сторону, а также знания сотрудников в области информационной безопасности.

Текст 9

Что такое риск-менеджмент?

В финансовом сегменте под риск-менеджментом понимают процесс идентификации, анализа, учета или смягчения факторов неопределенности в принятии инвестиционных решений. Собственно, риск-менеджмент возникает, когда инвестор и фондовый менеджер анализируют потенциальные потери в инвестировании, строят прогнозы и принимают определенные действия – или отказываются от действий – для реализации инвестиционных целей и соблюдения допустимых границ риска.

Риск-менеджмент необходим при принятии решения при покупке низкорисковых государственных ценных бумаг или высокорисковых корпоративных акций, когда инвестор хеджирует риски валютными деривативами, когда банк проверяет кредитную историю клиента до того, как выделить ему кредитную линию. Биржевые брокеры используют финансовые инструменты, такие, как опционы и фьючерсы, финансовые менеджеры учитывают риски при формировании портфеля, диверсифицируя инвестиции для смягчения и нейтрализации возможных падений. Для компаний риск-менеджмент важен на всех этапах – от становления и роста до устойчивого развития, поскольку на разных уровнях появляются разные факторы риска при постоянно меняющейся ситуации на рынке.

Целью риск-менеджмента является получение максимальной прибыли при оптимальном соотношении вложенных средств, дохода и риска.

В риск-менеджмент входят стратегия и тактика управления. Стратегия риск-менеджмента предполагает оценку негативных и позитивных факторов и составление плана действий с их учетом. Тактика риск-менеджмента описывает эти действия, а именно:

- регистрация предприятия с учетом будущей налоговой нагрузки;
- выставление приоритетов в финансировании;
- определение границ возможных финансовых рисков – «красные флажки» для бизнеса;
- налоговый консалтинг;
- аудит;
- контроль прибыли и расходов;
- заключение надежных контрактов;
- стратегия «бережливого стартапа»;
- оплата необходимого в рассрочку.

Риск-менеджмент состоит из управляющей и управляемой подсистем или из субъекта и объекта управления.

Субъект управления – группа лиц, например, финансовый менеджер, специалист по страхованию, аквизитор, актуарий, андеррайтер, которая отвечает за оценку и минимизацию рисков.

Объектами управления в риск-менеджменте являются различные факторы риска, инвестиции, экономические отношения между различными организациями.

Главную роль в принятии решений в риск-менеджменте играет информация – статистическая, экономическая, коммерческая, финансовая и другая, в зависимости от специфики и целей бизнеса.

Примеры информации в риск-менеджменте:

- вероятность наступления страхового случая/события;
- наличие и величина спроса на продукт или сервис;
- финансовая устойчивость и платежеспособность клиентов;
- цены, курсы и тарифы;
- условия страхования;
- дивиденды и проценты.

Правила риск-менеджмента:

- рисковать не больше, чем позволяет собственный капитал;
- учитывать последствия риска;
- не рисковать многим ради малого;
- принимать положительное решение только при отсутствии сомнения;
- если есть сомнения, принимать отрицательное решение;
- не останавливаться на единственном решении, искать и рассматривать другие варианты.

Текст 10

Командный менеджмент

Командный менеджмент – это современный подход, к созданию команд, основанный на совместном участии работников с руководителем в управлении организацией, а также использование руководителем потенциала каждого работника или группы в целом.

Команда заметно увеличивает умения организации к выживанию и процветанию, за счет личных особенностей каждого участника, в неустойчивых современных условиях. Команда владеет потенциальными возможностями:

- ведение работы по правилам, составленным на предприятии, неформальным способом;
- повышение коммуникабельности, производительности, использование возможностей каждого сотрудника;
- увеличение конкурентоспособности организации.

При выполнении поставленных предприятием задач, группа намного быстрее и эффективней достигнет цели. Поэтому для решения сложных задач на предприятии создают команды, то есть группы, способные работать эффективно. Но минус в том, что участникам больших групп сложнее взаимодействовать друг с другом.

Работа в команде так же может быть трудной и непродуктивной. Тяжелая работа, отсутствие сплоченности и недостаточный успех, в выполнении поставленных задач, нередко ведут к тому, что группа распадается еще до того, как использованы все шансы для развития производительной команды.

Группы со временем из малообученных дилетантов превращаются в высокопроизводительные команды, при условии, что они на каждом этапе развития повышают свой потенциал в области организации, квалификации и кооперации, так же появляется личная заинтересованность в развитии группы. Таким образом, группы становятся командами. Команды легко адаптируются благодаря матричному принципу внутреннего устройства: отдельные подгруппы создаются под поставленную задачу и легко могут быть переформированы.

Управление группы с такой субкультурой связано с необходимостью создания рациональной структуры, обеспечения высокой степени профессионализма сотрудников, сложностью достижения оптимального соотношения внешнего контроля и независимости рабочей подгруппы. Руководитель должен быть гибким и уверенным в себе и в своих сотрудниках.

Влияние в команде основано не на статусе или положении, а на профессионализме и компетентности.

В команде принято развивать такие способности ее членов, как возможность совершенствования в любом аспекте командной деятельности и ценность постоянного развития.

Текст 11

Спрос на качественные складские помещения растёт высокими темпами, значительно опережая темпы роста предложения. Повышение этого спроса напрямую связано с улучшением экономического климата в стране, уменьшением инвестиционных рисков, развитием торговли.

Развитие торговли, и прежде всего расширение деятельности дистрибьютерских компаний, создаёт значительный спрос на современные логистические комплексы. Эти комплексы должны отвечать определённым параметрам по месту нахождения, инженерии и техническому оснащению. Как правило, эти комплексы стоят дороже, чем традиционные складские помещения, но арендаторы готовы платить достаточно высокую арендную плату. Это вызвано тем, что время и технологичность обработки грузов становятся в условиях острой конкуренции важными параметрами.

Дополнительным фактором, повышающим спрос на современные логистические комплексы, является их применение в качестве эффективного инструмента снижения расходов. Одной из главных статей затрат коллективных и розничных торговых компаний являются логистические затраты, т.е. потери, связанные с продвижением материальных потоков через компанию. Использование современных логистических комплексов вместе с применением эффективных методик управления запасами и минимизации логистических затрат значительно облегчают работу по снижению общих затрат компании.

Так как нет чётко разработанной и приемлемой рынком классификации складских помещений с конкретными критериями, то рынок складской недвижимости Украины может быть представлен, исходя из деления на три сегмента. Первый сегмент – это профессиональные склады, отвечающие определённым техническим характеристикам. Их доля пока ещё мала (до 10 %). Второй сегмент рынка с долей в 20 % – это полупрофессиональные складские помещения. Они созданы благодаря реконструкции цехов и ангаров промышленных предприятий и уступают по техническим характеристикам профессиональным складам. Третий сегмент представлен устаревшими сооружениями низкого качества, которые не отвечают современным нормам. Расположены такие склады, как правило, в промышленных зонах.

Можно также применить классификацию, активно используемую в Европе. Это отнесение складских комплексов по ряду критериев к классам А, В, С и D. Как правило, сейчас в Украине строятся новые логистические комплексы, относящиеся к классу А.

Текст 12

Показатели финансовых результатов характеризуют абсолютную эффективность хозяйствования предприятия. Важнейшими среди них являются показатели прибыли, которая в условиях рыночной экономики составляет основу экономического развития предприятия.

Рост прибыли создает финансовую базу для самофинансирования, расширенного воспроизводства, решения проблем социальных и материальных нужд трудовых коллективов. По прибыли определяются доля доходов учредителей и собственников, размеры дивидендов и других доходов. За счёт прибыли исполняется часть обязательств предприятия перед Бюджетом, банками и другими предприятиями и организациями. Показатели прибыли необходимы для оценки производственной и финансовой деятельности предприятий. Они характеризуют степень его деловой активности и финансового благополучия.

Для определения финансового результата деятельности предприятия за отчётный период необходимо сравнить доходы отчётного периода и расходы, понесённые для получения этих доходов.

Таким образом, финансовый результат представляет собой прирост (или уменьшение) стоимости собственного капитала организации, образовавшийся в процессе её предпринимательской деятельности за отчётный период.

Целью правильного определения финансовых результатов является предоставление пользователям полной, непредвзятой информации о доходах, расходах, прибылях и убытках от деятельности предприятия за отчётный период. Для определения финансового результата деятельности за отчётный период необходимо соблюдать принципы признания доходов и расходов, а именно – начисление и соответствие; периодичность.

Принцип начисления и соответствия доходов и расходов предписывает бухгалтеру обращать внимание на два момента:

1. Доходы отражаются в отчётности по отгрузке товаров (работ, услуг) вне зависимости от сроков получения денег (или другой формы оплаты) от покупателей. А расходы отражаются по оприходованию товаров вне зависимости от осуществления оплаты по ним поставщикам.

2. Необходимо сопоставлять доходы отчётного периода с расходами, осуществлёнными для получения именно этих доходов. На финансовый результат деятельности предприятия списываются лишь те затраты, которые были понесены для получения доходов отчётного периода.

Принцип периодичности предусматривает разделение деятельности предприятия на определённые периоды времени с целью составления финансовой отчётности и то, что в отчётности будут отражены показатели именно за данный отчётный период.

Текст 13

В связи с тем, что хозяйственные операции различаются по частоте, потенциальной рентабельности, а также прогнозируемости результатов,

раскрытие компонентов финансового результата лучше позволяет объяснить, как он был получен, и помогает в прогнозировании.

Для осуществления учёта финансовых результатов необходимы такие показатели, как доход (выручка) от реализации товаров (продукции, работ, услуг), косвенные налоги и сборы, исключаемые из дохода, прочие вычеты из дохода, себестоимость реализации товаров, административные расходы, расходы на сбыт.

Отчёт о финансовых результатах предусматривает структурирование по функциональному назначению расходов или на основе «себестоимости продаж». При этом расходы подразделяются на собственно себестоимость продаж, расходы по сбыту (коммерческие) и административные (управленческие) расходы.

Как минимум предприятие должно раскрыть информацию о себестоимости продаж отдельно от других расходов. Данный метод позволяет представить пользователям более значимую информацию, чем метод классификации затрат на основе их характера, однако структурирование расходов по функциональному назначению может потребовать произвольного распределения затрат и профессионального заключения.

В бухгалтерском учёте чистая прибыль (убыток) формируется постепенно в течение финансово-хозяйственного года от всех видов обычной и чрезвычайной деятельности и включает:

- чистый доход (выручку) от реализации продукции;
- валовую прибыль (убыток);
- финансовые результаты от операционной деятельности;
- прибыль (убыток) от обычной деятельности до налогообложения;
- прибыль (убыток) от обычной деятельности;
- прибыль (убыток) от чрезвычайной деятельности.

Чистый доход (выручка) от реализации продукции (товаров, услуг, работ) определяется путём вычитания из дохода (выручки) от реализации продукции соответствующих налогов, сборов, скидок и т.п.

Следующим шагом по определению прибыли (убытка) является определение валовой прибыли (убытка), которая рассчитывается как разность между чистым доходом и себестоимостью реализованной продукции. Валовая прибыль определяется лишь по результатам работы основной деятельности предприятия. В ней не нашли отражения административные расходы, расходы на сбыт, прочие операционные расходы и доходы.

Текст 14

В современной экономической науке вопрос относительно основы изменений хозяйственных систем принадлежит к числу фундаментальных. Именно очевидность и неизбежность изменений мешали и мешают теоретическому осознанию важности и сложности феномена изменчивости как содержательного аспекта хозяйственной деятельности.

Латентной предпосылкой высокой эффективности функциональных подходов является их концентрация на стойких, неизменных закономерностях

максимизации полезности. Развитие науки шло и идёт путём углубления анализа этих закономерностей.

В перспективе социальный запрос на анализ изменчивости и переходности может стать главным фактором, от которого зависят роль и место экономической науки в обществе. Поэтому изменения должны стать таким же предметом экономической науки, как условия максимизации полезности.

Институциональный анализ хозяйственных систем – один из возможных теоретических подходов для системного изучения явления изменчивости в экономике.

Институт как традиция, норма, как безусловный способ хозяйственного поведения является чем-то стойким, неизменным, стабильным. Специфическое место института как понятия в системе теоретического видения хозяйственной деятельности систем может быть раскрыто с помощью такого методического приёма, как различение функций и правил. Действие, осуществляемое субъектом в рамках определённой хозяйственной функции, отделяется от последней и становится институтом, когда принимает для большинства деятельных субъектов безальтернативный характер. Т.е. наиболее эффективный порядок действий, становясь институтом, приобретает атрибуты обычности, традиции, универсальности и всеобщности, снимая тем самым с субъекта бремя неопределённости, оценки и выбора. Уже в этом различении заложена возможность минимизации за счёт использования институциональных форм расходов хозяйственной деятельности.

Важной стороной природы институтов являются их конфликтные предпосылки. Институт рождается не только как автоматический способ рационализации повторяющихся действий, но ещё и как способ согласования несовпадающих интересов и целей взаимодействующих субъектов. Институты обеспечивают потребности в снижении психологических и экономических расходов противостояния и конфронтации, не устраняя сам фактор взаимного давления субъектов (конкуренции) как необходимый механизм социальности.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базовий

1. Берегова Г. Д. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. / Г. Д. Берегова. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2011. – 340 с.
2. Ботвина Н. В. Міжнародні культурні традиції: мова та етика ділової комунікації / Н. В. Ботвина. – Київ : АртЕк, 2002. – 208 с.
3. Вознюк Г. Л. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб.-практикум / Г. Л. Вознюк та ін. – Львів : Політ, 2018. – 308 с.
4. Гінзбург М. Д. Українська ділова мова : практичний посібник на щодень / М. Д. Гінзбург. – Харків : Торсінг, 2003. – 592 с.
5. Глущик С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. / С. В. Глущик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. – Київ : А.С.К., 2002. – 400 с.
6. Гриценко Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. / Т. Б. Гриценко. – Київ : Центр учбової літератури, 2018. – 624 с.
7. Діденко А. Н. Сучасне діловодство / А. Н. Діденко. – Київ : Либідь, 2001. – 384 с.
8. Жайворонок В. В. Українська мова в професійній діяльності : навч. посіб. / В. В. Жайворонок. – Київ : Вища школа, 2006. – 431 с.
9. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова : підручник / М. Г. Зубков. – Харків : Весна, 2010. – 400 с.
10. Зубков М. Г. Сучасна ділова мова за професійним спрямуванням / М. Г. Зубков. – Харків : Факт, 2006. – 496 с.
11. Кацавець Г. М. Мова ділових паперів : підручник / Г. М. Кацавець, Л. М. Паламар. – Київ : Алерта, 2008. – 320 с.
12. Линчак І. М. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. / І. М. Линчак, Г. В. Матвеєва. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. – 330 с.
13. Мацюк З. О. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. / З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. – Київ : Каравела, 2011. – 352с.
14. Мацюк Н. І. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. / Н. І. Мацюк, З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. – Київ : Каравела, 2018. – 352 с.
15. Михайлюк В. О. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. / В. О. Михайлюк. – Київ : Професіонал, 2005. – 496 с.
16. Паламар Л. М. Мова ділових паперів : практ. посіб. / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – Київ : Алерта, 2000. – 320 с.
17. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / М. І. Пентилюк, І. І. Маруніч, І. В. Гайдаєнко. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 224 с.
18. Пивоваров В. М. Ділова українська мова : навч. посіб. / В. М. Пивоваров, Ю. І. Калашник, Л. Г. Савченко. – Харків : Одиссей, 2009. – 232 с.
19. Погиба Л. Г. Складання ділових паперів : практикум / Л. Г. Погиба. – Київ : Либідь, 2002. – 240 с.
20. Потелло Н. Я. Українська мова і ділове мовлення : навч. посіб. / Н. Я. Потелло. – Київ : МАУП, 2001. – 256 с.

21. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О. М. Семенов. – Київ : Академія, 2010. – 216 с.
22. Хміль Ф. І. Ділове спілкування / Ф. І. Хміль. – Київ : Академвидав, 2004. – 280 с.
23. Шевчук С. В. Ділове мовлення. Модульний курс : підручник / С. В. Шевчук. – Київ : Літера, 2003. – 448 с.
24. Шевчук С. В. Російсько-український словник ділового мовлення = Русско-украинский словарь деловой речи / С. В. Шевчук. – Київ : Вища школа, 2001. – 351 с.
25. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення / С. В. Шевчук. – Київ : Літера, 2003. – 480 с.
26. Шевчук С. В. Практикум з українського ділового мовлення / С. В. Шевчук, О. О. Кабиш. – Київ : Літера-ЛТД, 2002. – 144 с.
27. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – Київ : Алерта, 2014. – 696 с.
28. Шкуратяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс : навч. посіб. / Н. Г. Шкуратяна, С. В. Шевчук. – Київ : Вища школа, 2007. – 823 с.

Допоміжний

29. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – Київ : Укр. книгарня, 1997. – 256 с.
30. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ : Академія, 2004. – 346 с.
31. Бондаренко В. В. Переклад науково-технічної літератури / В. В. Бондаренко, В. В. Дубічинський, В. М. Кухаренко. – Харків, 2001. – 126 с.
32. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 398 с.
33. Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови / Г. Й. Волкотруб. – Київ : МАУП, 2002. – 208 с.
34. Дяков А. С. Основи термінотворення / А. С. Дяков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2000. – 246 с.
35. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : підручник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Зарицький ; Національний технічний ун-т України «Київський політехнічний ун-т». – Київ : Політехніка, 2007. – 56 с.
36. Коваль А. П. Ділове спілкування : навч. посіб. / А. П. Коваль. – Київ : Либідь, 1992. – 278 с.
37. Коваль А. П. Культура ділового мовлення / А. П. Коваль. – Київ : Вища школа, 1982. – 288 с.
38. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – Київ : Вища школа, 2003. – 311 с.

39. Мацько Л. І. Стилїстика ділового мовлення та редагування ділових документів : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець, О. В. Солдаткіна. – Київ : Ун-т «Україна», 2004. – 311 с.
40. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – Київ : Вища школа, 2003. – 462 с.
41. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посіб. / З. В. Партико. – Львів : Афіша, 2004. – 415 с.
42. Пономарів О. Культура слова: Мовностилїстичні поради : навч. посіб. / О. Пономарів. – Київ : Либідь, 2001. – 240 с.
43. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. / Я. Радевич-Винницький. – Київ : Знання, 2006. – 291 с.
44. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. / Ю. П. Сурмін. – Київ : НАДУ, 2008. – 184 с.
45. Українська мова : енциклопедія. – Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
46. Чмут Т. К. Культура спілкування : навч. посіб. / Т. К. Чмут. – Хмельницький, 1999. – 354 с.
47. Шевчук С. В. Українська мова на щодень, на щомить (для державних службовців) : навч. посіб. / С. В. Шевчук, Т. М. Лобода. – Київ : Атіка, 2004. – 392 с.

Словники

48. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ : Перун, 2005. – 1728 с.
49. Вирган І. О. Російсько-український словник сталих виразів / І. О. Вирган, М. М. Пилинський. – Харків : Прапор, 2002. – 864 с.
50. Волощак М. Неправильно – правильно : довідник з українського слововживання : за матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак. – Київ : Просвіта, 2003. – 160 с.
51. Ганич Д. І. Русско-украинский и украинско-русский словарь / Д. І. Ганич, С. І. Олійник. – Київ, 1990. – 560 с.
52. Головащук С. І. Російсько-український словник сталих словосполучень / С. І. Головащук. – Київ : Наук, думка, 2001. – 640 с.
53. Головащук І. С. Словник-довідник з правопису та слововживання / І. С. Головащук. – Київ, 1989. – 831 с.
54. Гринчишин Д. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. – Київ : Знання, 2006. – 367 с.
55. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. Г. Сербенська. – Київ : Рад. школа, 1986. – 222 с.
56. Єрмоленко С. Я. Новий російсько-український словник-довідник / С. Я. Єрмоленко. – Київ : Довіра, 1998. – 783 с.
57. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – Київ : Українська книга, 2004. – 448 с.

58. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – Львів : БаК, 2006. – 561 с.
59. Лучик А. А. Російсько-український та українсько-російський словник еквівалентів слова / А. А. Лучик. – Київ : Довіра, 2004. – 495 с.
60. Непийвода Н. Практичний російсько-український словник. Найуживаніші слова і вислови / Н. Непийвода. – Київ : Основа, 2000. – 246 с.
61. Олійник О. Російсько-український словник наукової термінології / О. Олійник, М. Сидоренко. – Київ, 1994. – 260 с.
62. Орфографічний словник української мови / уклад. І. С. Головащук. – Київ : Довіра, 1994. – 864 с.
63. Російсько-український словник / НАН України. Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні / за ред. В. В. Жайворонка. – Київ : Абрис, 2003. – 1424 с.
64. Російсько-український словник : сфера ділового спілкування / за ред. А. А. Тараненко. – Київ : Рідна мова, 1996. – 287 с.
65. Російсько-український фразеологічний словник : фразеологія ділової мови / уклад.: В. Підмогильний, С. Плужник. – Київ : Кобза, 1993. – 248 с.
66. Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничука. – Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. – 968 с.
67. Словник труднощів української мови / за ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Радянська школа, 1989. – 334 с.
68. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. – Київ : Довіра, 2008. – 800 с.
69. Український орфографічний словник : близько 174 тис. слів / за ред. В. Г. Склярєнка. – Київ : Довіра, 2009. – 1011 с.
70. Шевчук С. В. Російсько-український словник ділового мовлення = Русско-украинский словарь деловой речи / С. В. Шевчук. – Київ : Вища школа, 2008. – 488 с.

Інформаційні ресурси

71. Академічний тлумачний словник [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>, вільний (дата звернення: 09.05.2023). – Назва з екрана.
72. Офіційний сайт української мови [Електрон. ресурс] : сайт. – Електрон. дані – Оновлюється постійно. – Режим доступу: https://ukrainskamova.com/publ/slovník_sinonimiv/21/, вільний (дата звернення: 09.05.2023). – Назва з екрана.
77. Український правопис [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://pravopys.net/>, вільний (дата звернення: 09.05.2023). – Назва з екрана.
78. Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О. М. Бекетова [Електрон. ресурс]: сайт. – Електрон. дані – Оновлюється постійно. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/>, вільний (дата звернення: 09.05.2023). – Назва з екрана.

Електронне навчальне видання

Методичні рекомендації
до проведення практичних занять
із навчальної дисципліни

«ДІЛОВА УКРАЇНСЬКА МОВА»

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної і заочної форм навчання зі спеціальності 071 – Облік і оподаткування, освітньо-професійні програми «Облік і аудит», «Облік і оподаткування у міжнародному бізнесі», «Фінансово-економічна безпека підприємств»)

Укладачі: **КІР'ЯНОВА** Олена Василівна,
ТЄЛЄЖКІНА Олеся Олександрівна

Відповідальний за випуск *О. О. Жигло*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *О. В. Кір'янова*

План 2023, поз. 377М

Підп. до друку 09.05.2023. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 4,1.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.